

II.

Zähtjad mehed.

J. L. Rauberg. — Elias Lönnrot.

Tartus.

Schnakenburgi trükk ja kulu.

Sind 20 kop.

Tähtsad mehed.

Teine anne:

J. V. Runeberg. — E. Lönnrot.

Toimetanud

M. J. Eisen.

Tartus.

Schnakenburgi trükk ja kulu.

1883.

Ensurimäärä

Ensurimäärä

Ensurimäärä

Ensurimäärä. — Tallinnas, 23. Sep. 1882.

Ensurimäärä

Ensurimäärä

Ensurimäärä

Ensurimäärä

Ensurimäärä

Eesõna.

Tähtsad on Soome ajaloo praeguse aastaja kuus esimest aastat, tähtsamad kui enne pooled ja terwed aastajad, mis Soome maad ja rahvast nii palju ei ole edendanud ega nii kuulsaks teinud kui praeguse aastajaja hakatus nende kolme mehega, keda ta Soomele õnneks ja auuks kinninud. Ja nende meeste elus on jälle ülitähtjas 1822 aasta Septembri kuu lõpetus, mis kõik kolm Turu õpetuse hallikalle kokku tõi, kus nad filmaringi elutöö vastu võiswad laiendada ja isamaa ning rahwa kasuks elamise kui ka töötegemise jõudu ja rammu koguda. Aeg, mill see sündis, liidab kõik

kolm nagu üheks kofku, nagu üheks terweks, kus, kui aga üks oleks puudunud, teistegi töö oleks poolikuks jäänud. Nende kolme mehe ilmumine ühel ajal ja pikk elu iga on suur armutunnistus, mis Jumal Soome rahwalle näidanud. Need kolm nii ülitähtsat meest Soome ajaloo on Johan Ludwig Runeberg, Elias Lönnrot ja Johan Wilhelm Snellman.

Need kolm meest on, kes Soome rahwalle kolm kallimat kingitust annud, mis temal weel puudus: rahwuslise sisalduse, isamaalise waimustuse ja rahwuslise isetunde. Neis kolmes sai Soome minewik, olewik ja tulewik suured edendajad, nii et Soome rahwas, kes nende kaudu iseennast õppis tundma, uut elu sai elulootuseks ja uskus rahwaskondade seas elada wõiwat. Runeberg õpetas rahwalle, kuidas rahwas oma maa eest seisnud ja maad armastanud ja kuidas igamees isamaad peab armastama. Snell-

man awaldas ja seletas, et rahwas, kui haritud rahwakond tahab olla, oma keele, Soome keele eest hoolt peab kandma ja seda maa hariduse ja õpetuse keeleks tegema. Lõnnrot näitas, et Soome rahwa põues aastafajad suured mõtted ja puhas, selge waim asunud. Runeberg pani isamaalise waimustuse õhkuma, Snellman äratas rahwuslike isetunde ja Lõnnrot andis sellele sifu. Lõnnrot tõi uusi aineid luuletusele ja kunstile, Runeberg andis neile uuema aja nõudmiste kohase kaju ja Snellman äratas rahwast neid mõistma. Lõnnrot kaewas warandust, Runeberg walmistas kauni näuliseks ja Snellman kutsus rahwast seda wasta wõtma. Lõnnrot oli wilja lõikaja, Runeberg seemne külwaja ja Snellman kündja; Lõnnrot puude koguja, Runeberg soojus ja Snellman tuli.*)

*) Ette tulnud tahtluste pärast ei ole võimalik Snellmanni elulugu selle ande sisse mahutada; see edespidi.

Nende kõige kuulsamate ja tähtsamate
Soome rahwameeste elulugusid ja tege-
wust tahame oma lugejatele ette panna,
et ka Eesti wennad suguwendade elu ja
olu paremini tundma wõiksiwad õppida,
endid kaunite reeskujude nõjal, mis neile
suurte meeste eluloost tihti filma sattuw,
waimustada ja suuremalle tööle ja tege-
wusele wirguda isamaa ja rahwa kasuks.

Soome maal Hartolas 1882.

Toimetaja.

Johan Ludwig Runeberg.

Põhjamaal tuli korra ühe ema juurde tark. „Ma olen imelikult unenäu näinud,“ ütles ta. „Et see teisse puutub, tahan seda teile jutustada. Sinna kõrge wärawa kohal seisib tore kuldkroon. Kõik linna-rahwas tuliwad seda püüdma, nii hästi rikkad kaupmehed kui usinad meistrid, aga nii wäga kui nad ka katses tegiwad, ei saanud seda ometi keegi kätte. Wiimaks tuli teie pisuke pojuke sinna. Kerge wae- waga sai ta krooni kätte, tõi ülewelt maha ja pani eneselle pähä“.

Põhjamaa targad oliwad endisel ajal wäga kuulsad; neid öeldi mõnda nägewat ja mõnda teadwat, mida muud inimesed ei näe-ega tea. Nii nägi seegi kord tark nii- suguse nägemise. Ema, kellele ta ülemal kõneldud nägemist jutustas, oli kuulsa lauliku Johan Ludwig Runebergi ema ja poeg, kes

Kuld krooni kätte sai, laulik Runeberg*) ise. — Johan Ludwig Runeberg sündis väikses Pietarjaare linnas 5. Weebruari (24. Jaanuari) kuu päeval 1804. Tema isa oli merekapten Lorenz Ulrik Runeberg; ema nimi oli Anna Maria Malm. Peale esimese lapse Johan Ludwigi oli wanematel weel 2 poega ja 3 tütar. Kõige hellamat kaswatust sai aga esimene poeg. Ta seda tarwitas ta ka. Juba esimeses eluaastas põdes ta kauema aja raske haiguse käes, kelle jäljed nii pea kaduda ei tahtnud, nii et ta alles kolme, nelja aasta wanaduses hakkas käima. Et teda pika haiguse ajal magusate asjadega rahule meelitati, sai ta ju wara suhkru peale maiaks. Hiljem kat- sus ema teda sest weast parandada, pani temale jes nõuus terve toosi täie suhkurt ette ja käskis nii palju süüa kui tahtis. Kaht korda ei lastnud poeg seda eneselle võelda. Ühte lugu wõttis ta suhkurt ja pistis suhu, nii et ema wiimaks juba hakkas kartma. Ema küsimeste peale, kas poeg weel tahab, mööndas see ja pistis uueste

*) Nime kohta olgu nii palju tähendatud, et Rootslased ega Soomlased ta lõppu mitte Saksa wiisil „bärh“ ega „berh“ wälja ei räägi, waid ber, kus juures r tähte iseäranis pehmendatakse.

tüki tüki peale suhu. Kawaluslega wiis ema wiimaks suhu ära, kuid poja maiust ei saanud ta ometi ära kautada. Runeberg jäi surmani suureks suhu sõbraks.

Johan Ludwig Runeberg,

sünd. 5. Weebruariil 1804, surm. 6. Mail 1877.

Paremini õnnistas isal katse teda tubaka põletamisest ära wõerutada. Warsti pärast poja sündimist oli isa mitu aastat festawal mereteel, nii et ta poega enne ei näinud kui see ju kolm aastat wana oli. Esimest korda ühe teise koku saades põletas kolme aastane poisike ju wäikest piipu, mis temale mängukanniks annatud. Et niisugused suitsetamise

harjutused isa meelest weel liig warased olivad, katsus ta poega neist kohe wõerutada. Lausudes, et nii suurel mehel ei sobi nii pisukest piipu põletada, andis ta temale kõige suurema ja käs kis enesega seltsis põletada. Wähäse põletamise järele tahtis poeg piibu käest ära panna, aga isa käs kis teda edasi põletada. Poeg tegi seda, aga pea oli oksendamine lahti. Sest saadik oli piibu põletamise himu kadunud. Nii oli isa teda hõlpsaste sest weast parandanud.

Sõja ajal 1808—1809 nägi Runeberg esimest korda neid mehi, keda ta nii elawalt hiljem oma Wänricki Stoolin tarinates on kujutanud. Siis istus ta Kulnewi süles, nägi esimest ja wiimist korda von Döbelni ja õppis teda tundma. Iseäranis jäi von Döbeln tema meelde. Sõjawägi pidi Pietarsaarest ära minema. Palju inimesi oli kokku tulnud nende minekut waatama, nende seas ka nelja aastane Runeberg. Taewas oli sell filmapilgul pilwes, aga ei sadanud. Sõjamehed seisiwad reas, nende ees aga von Döbeln ratsa hobuse seljas. Korraga kirjus ta kõwaste rusikat taewa poole tõstes: „Et sina, tuhat ja pärgel, meile pea mõne piisa wihma annad!“ Nelja aastane poisikene kuulis

feda ja kohkus, aga Döbeln oli häwitamata piirdeil ennast tulewasele laulikulle kujukutanud.

Esimese õpetuse sai Runeberg wana naesterahwa „Westmani moori“ juures, kes wäikeste laste kooli pidas. Siotsa ei olnud poisikesel sugugi tahtmist wanamoori kōwa walitsuse all olla, aga aega mööda harjus ta sellega ometi ifka enam. Kui ta 8 aasta wanaduses Dulu minemise pärast Westmani koolist lahkus, oli tall aabits käes ja ka wāhā piiblilugu; peale selle oskas ta katekismust ja selle piiblilauseid ning Taaweti laulusid nii hästi, et ta seda peast ühest otjast teisi wōis lugeda, ilma et kordagi kinni oleks jäänud. Kuid mis see kõik tähendas, mis ta oskas, sest ei teadnud Runeberg midagi. Peaasi oli, et kõik peast mõistis.

Talwel 1812 lahkus Runeberg wanemate juurest. Temal oli Dulus jõukas onu tollihoidjaks, kelle enesel lapsi ei olnud. See wōttis poisikesele eneselle kaswandikuks. Siin algas poisikesel koguni uus elu. Kõik oli hoopis teist laadi kui wäikeses Pietarisaares. Onu oli linna kõige tähtsamate meestega ja perekondadega tuttaw ja nii jõudis Runeberg nüüd kõigi nende hulka, kus ta paljugi

wõis õppida. Siin pandi ta ju kõrgemasse kooli. Ta õppis õige hoolega, aga oli ka õige kange wallatust tegema. Ta seda mitte üksnes koolis, waid ka mujal, kus mahti leidis. Mõnda kena tükki tegi ta iseäranis kubneri juures. Sell ajal peeti peenema rahwa juures moeks, et naesterahwad, kui nad wähägi kohkusiwad, ära pidiwad mines-tama ja siis kalli wee abil jälle elusse tõusma. Iseäranis kubneri proua oli nii õrna tundmisega, et ta üsna pisku asja pärast ära wõis minestada. Seda pani noor Kuneberg tähele. Tema teki see suurt rõõmu, kui ta naesterahwaid mines-tusesse sai saata. Kubneri majas wõerusel käies arwas ta iga korra tüki wälja, kudas eneselle seda rõõmu teha. Kõnis näituseks tooli ehk laua peale ja laskis ennast sealt siis nõnda põrmandalle maha, nagu oleks ta kogematta sattunud ja haiget saanud. Seda nähes minestas proua sedamaid ära ning langes tooli peale maha ja poisi suureks rõõmuks terve tütre kari proua järel.

Dulu ei jäänud Kuneberg ometi kauaks. Tema armas onu suri juba paari aasta pärast ja nii peasis poisike wanemate juurde Pietarsaare koju tagasi. Nasta lõpuni lasti Kuneberg kodu olla ja kooli õpetusi meelde

tuletada ja wiidi siis 1815 aasta alustusel Waasa kooli, kuhu ta kooli õpetuse lõpuni 1822 jäi. Siin elas ta wiie, kuue seltsimehega kõige aja ühes korteris, kus neil üks wana naesterahwas „Dahlströmi tädi“ perenaese ametit pidas. Poisid muretsesiwad igamees kottu leiba, wõid, liha, kartuhwleid j. n. e., mis kõik perenaese hoole all seisis ja kellest see oma tahtmise järele toitu walmistas. Üksnes hüüri, piima, tädi palga ja mõne muu wähema asja jauks tarwitati puhast raha.

Poissa oli korteris hulk koos ja tegiwad sellepärast sagedaste mõnda tükki. Runeberg pidas iga kord teiste peamehe ja eestwedaja ametit, nii hästi koolis kui kodu. Täidigi sai mõnda korda tema tempusid maitsta. Esialt pahandas ta küll wähä, aga et Runeberg temal alati wäga meelt mööda oskas teha, lahkus pea tädi paha meel ja ta ütles Runebergi kohta: „Küll tall mõistust on, aga ta ei taha seda tarwitada“. Korra ometi pahandas ta tädi meelt enam. See sündis järgmise nalja läbi. Poisid asusiwad sell ajal ühe kullasjepa majas katuse all teise korra peal. Tädil oli wiisiks iga laupäewa õhtu poistele pudru keeta ja seda nende kätte

ülesse wiia. Ühel laupäewal foolist koju jõudes tuli poistel korraga mõte pähä tädile natuke nalja teha. Nad walmistasiwad iseäralise walskkatuse päris katuse alla, mis wäga wana ja mädanenud oli. Kui nüüd poisid õhtu all trepi peal tädi jala kabiina kuulsiwad, kustutati küünlad korraga ära, igamees astus oma koha peale ja oli wait nagu hiir. Nii pea kui tädi ülesse trepi otsa jõudis, tõmmati tued alt ära ja wahetatus langes walju kolinaga ja praginaga maha. Urwates, et päris katuse maha langenud ja poisid alla matnud, laskis tädi pudrukautsi ehmatuse pärast käest maha kukkuda ja ruttas alla abi kutsuma. Seda maid jooksiwad poisid kofku, süütasiwad küünlad põlema, koristasiwad suure rutuga oma maha sattunud katuse ära ja hakkasiwad õppima, nagu ei teaks midagi. Kui tädi natukesse aja pärast mitme mehega tagasi tuli, küsisiwad poisid suuri filmi tehes, mis see tähendada. Paha meele pärast, et poisid teda nõnda petnud, jättis tädi nad selle õhtu ilma söömata. Kuid kana ei kannatanud tädi süda kallikesi karistada. Suba teisel hommikul teetis tädi uue pudru ja wiis ülesse poiste kätte. Silsest juhtumisest ei lausunud ta enam sõnagi.

Waasas koolis käies hakkas Runeberg oma esimesi laulusid kirjutama. Su warakult oli ta mõnda kaunist wanemate luuletajate luuletust pähä õppinud. Sa kooli ajal tuliwad sagedaste sõbrad tema korteri koku, kus lõbusaste aega wiites lauleti ja mängiti. Kõik see äratas Runebergi luulele. Peale selle oli üks tema tuttavatest ju enne katsunud salmisid teha. Sellega üheskoos hakkas Runeberg nüüd wahel wõidu pilgelaulusid Waasalaste kohta sepistama ja katsuma, kumbas enne heade riimidega salmi walmis saab. Esiotsa jäi wõit sõbrale, kes Runebergist hea tüki wanem oli, aga hiljem jõudis ometi Runeberg ette. Neist Runebergi koolipõlwe lauludest on väga wähä järel. Mõõdu poolest on nad ilma weata, kuid siju poolest tuletawad liig selgeste last meelde. Mõned neist esimestest katsetest on foguni Aleksandri ja kuuejalalisel salmi mõõdul kirjutatud.

Seitseme ühe poole aasta pärast jõudis Runeberg kooliõpetust wiimaks Waasas lõpetada ja Turusse üliõpilase eksamine minna. See läks tall hästi korda ja ta wõeti 5. Oktobril (23. Septembril) 1822, sellsamal päewal mill Snellmangi, üliõpilaseks wasta. Kuid hõlpus ega ferge elu

ei oodanud teda siin eest. Vanemad olid wad kehwad, pididwad weel teisi lapsi koolitama ja wõisidwad talle sellepärast wäheraha kaasa anda, selle asemel aga liha, leiba, wõid ja kartuhwleid. Mõne aja pärast lõpes leib otsa, nii et ta ennast nüüd wõiga ja kartuhwlitega pidi elatama. Kui tall muu toidu isu õige suureks läks, tõttas ta seltsimeeste juurde wõeraks. Wahete wahel wõttis ta maja perenaese käest kohwi laenuks.

Sell ajal sai Runeberg ema käest kirja, kus see kaebas, et ei wõiwat pojale raha saata. „Ei sest pole wiga midagi“, ütles Runeberg kirja ära lugedes. „See on kogu õnneks, kui raha ei ole. Kell raha, see loodab oma raha peale ja ei wiitsi tööd teha. Nii aga peab hoolega tööd tegema ega wõi raha raisata!“

Nõuaga mööda kaswis Runebergi puudus nii suureks, et wõimata oli Turus edasi elada. Ses kitsikuses ei aidanud muu nõuu kui kodukoolmeistriks heita. Dnn aitas teda ja ta leidis pea Saarijärwe kihelkonnas soowitud koha. Kuid Runebergi riided olidwad nõnda wiletsad, et ta nendega wiimisel ajal Turus enam ei julgenud uulitsalle, saadik siis Saarijärwe minna. Ka ses pun-

duses pidi talle abi tulema. Peapiiskop Tengström sai lugu kuulda ja laenas temale 50 rikki. Selle raha eest ostis Runeberg eneselle uued riided, kellega koha peale wõis minna. Kui Saarijärwel esimest korda palka sai, mis liig juur ei olnud, tahtis Runeberg kõige pealt oma wõla ära maksta, aga hea südamega piiskop ei wõtnud seda mitte wasta, waid saatis tagasi. Nii sai Runeberg hulga aja pärast jälle wäha raha tasku.

Wabal ajal, kus Runebergil tarwis ei olnud lastele õpetust anda, oli ta armsam töö jahi peal ja kalal käia. Sinna jäi ta enamiste nii kauaks kui aeg koju kut- sus. Neil käikidel, mis tema elupaigast mõne korra õige kaugelle ulatasiwad, õppis tema Süda-Soome elu ja olu, rahwast ja loodust tundma ja kogus nii eneselle hulga kaunist teaduse warandust kõigest sest. Kui sügawaste see kõik tema südamesse tungis, selle poolest annawad otjust tema hilisemad tähtsad kirjatööd nagu Hirwenampujat (Hirweambujad) ja Hanna, mis elawaid kujusid Saarijärwe elust lugija filmade ette maaliwad. Saarijärwel sai ta ka tutta- waks ühe wänrikiga, kes talle mõnda korda 1808 sõja lugu jutustas. Ja Runeberg

ei wäsinud ära tema jutustusi ifka uueste ja uueste kuulmast, ehk ta neid küll juba aega mööda tundis; nii oliwad need tema meele järele. Need jutustused oliwad siis hiljem ka tema kuulsatelle Wänriffi Stoolin tarinatelle aluseks, kelle peale tema ise oma sügawa ehituskunsti järele ütlemata kauni ehituse walmistas.

Saarijärwelt asus ta pärast Kuowede kihelkonda. Siin näitas ta korra jälle õige elawalt oma julget ja ärksat loomu. Kuberner tuli sinna ja tahtis nii kaua Runebergi leibawanemate juures asuda kui tall kihelkonnas tegemist. Kõik walmistati nii hästi kui iganes wõimalis kubeneri auu- faks wastawõtmiseks walmis. Kuid kubeneri kutsari meelest ei olnud ettewalmis- tused weel head küll; tema hakkas söimama ja kiruma. Runeberg kuulis seda pealt ja sai pahaseks. Ta läks kutsari juurde ja andis sellele niisuguse kõwalopsu, et sell suust ja ninast weri wälja käis. Selle peale ruttas Runeberg kubeneri juurde kubernerile oma tegu ilmutama. Kuberner kuulas tema juttu ja kiitis teda koguni, et ta nõnda teinud.

Paari aasta pärast oli Runeberg ene- sellele juba wäha raha kogunud ja läks nüüd Turusse tagasi edasi õppima. Siiski

oli raha weel nii wäähä, et ta sellega oma õppimist ei wõinud lõpetada. Ta pidi uueste eneselle abi muretsema ja lastele tundisid andma. Spretades õppis ta ise usinaste oma õpiainet edasi. Greeka ja Ladina keel ning kirjandus oli, mis ta juba enne oma ülemaks õpiaineks teinud ja kelle kallal ta nüüd iseäranis agaraste töötas. Greeka keele sai tema wiimaks nii kätte, et ta ses häid laulusidki walmistas. Eksamil kirjutas ta pikema Greeka keelelise laulu, mis niisama algas nagu Homeruse Ilias ja mis muidu ka täieste selle eeskuju järele oli toimetatud.

Muist teadustest, nimelt aga looduse teadusest ei hoolinud ta palju. Magistriks saamisel oleks ta looduse teaduses peaaegu kimpu jäänud, kui mitte head sõbrad temale appi ei oleks tulnud ja ta nii nende abil läbi peasenud. Aga weel teine takistus tahtis ette tulla, mis teda magistri pidule minemast ähwardas keelda. Selleaegse wiisi järele pidiwad pidulised siidisukkades ja kingades ilmuma. Runebergil ei olnud ometi sulle ega kingu. Ta niisama puudus raha, kelle eest neid oleks wõinud muretseada. Mõned sõbrad saiwad kimbatuselt paar päewa enne pidu teadust. Nemad muretse-

siwad Runebergile sukad ja üks wiis ta kingisjepa juurde ja sundis oma rehnungi peale kingisjepa pidupäewaks kingu walmis tegema. See sündis ja nii wõis Runeberg pidule minna.

Kui Turus linn 1827 ära põles ja ülikool 1828 Helsingi asutati, asus Runebergi sinna elama. Seal kirjutas ta hulga laulusid. Nende esimene wiht ilmus trükist 1830. Ilmumise järele saatis ta warsti ühe eksemplari kuulsalle laulikulle Franzénille. See kirjutas Runebergile wastuse, kelles ta tähendas, et ta noore magistri luuletusi esmalt poolsoxides juba tähele pannud, et siin mitte igapäewaste laulute töö tema silma ees ei seisa. „Kui ma aga kõik olin läbi lugenud“, ütles ta lõpetuseks, „nimelt raamatu mõlemad wiimsed osad, nägin ma, et suur laulik praegu Soomes on tõusmas!“

Need tähtsa luuletaja sõnad waimustasid siwad noort meest weel õige laulule. Weel sellisamal sügisel ilmus Runebergi sulest Serbia rahwa laulude tõlk ja järgmisel aastal „Perhohaud.“ Wiinne leidis iseäranis lahket wastawõtmist. Rootsi akadeemia läkitas temale selle eest wäheha auuhinna.

Kuid kõik ta kirjatöö ei jõudnud teda weel toita; sellepärast pidi ta vaatama, kust eneselle koha sai, mis elu ülespidamist andis. „Linnulgi peab haljas oks olema, kus ta lauldes istub,“ ütles ta ise, „seda, enam tarvitab seda inimene.“ Warsti sai ta küll ülikooli dotsendi ameti, aga see ei toonud temale peaaegu midagi sisse. Sellepärast ajutas ta aasta hiljem uue kooli. Seft jaadik algas Runebergi juures õige seltslik elu. Iga laupäew õhtu tuliwad kooliõpetajad tema juurde kokku ja peale selle weel muid tähtsamaid selleaegsid noori mehi. Sagedaste kehtsiwad need laupäewa õhtu koosolekud pühapäewa hommikuni. Seal kõneledi tõtt ja nalja, lueti uusi luuletusi ette, lauleti ja wiideti muul lõbusal wiisil aega.

Selljal aastal (1831) andis ta kätt ja südant Fredrika Lota Tengströmille ja tõi teda eneselle saatjaks eluteel. See oli otse lauliku abikaasaks loodud; luule soon põksus tema rinnas ja sundis tedagi oma tundeid paberille ja maailmale awaldama. Tema tundis mehe loomu ja mõistis mehele niisugust hellu ja armast kodu walmistada, nagu laulik seda tarwitab.

1832 wöttis Runeberg Helsingfors Morgonbladi toimetuse oma kätte Selleaegse krombe järele oli sõnumilehtedes üksnes „tähtsaid juhtumisi,“ juttusid, laulusid ja peale selle weel segasõnumeid ning ilmutusi. Politilistest juhtkõnedest ja küsimustest ei olnud juttugi. Dtsje niisama sugune leht oli Morgonbladki. Kuid wähe oli see, et tema sisu kaunis oli, kuna teised suuremalt osalt haganaid pakkusiwad. Ses lehes ilmus palju Runebergi juttusid ja laulusid, mis hiljem raamatuks trükiti. Nii ka esimene wäike näitemäng „Rosija maalt“ ja palju ümber pandud Saksa, Inglisi, Shoti, Prantsuse, Hispaania, Itaalia, Greeka, Sitsilia, Bene, Leedo, Ungari ja Lapi laulusid. Siin awaldas ta hulga kriitikaidki nii hästi oma kui wõeramaa raamatute kohta. Neis oli ta iseäranis wali ja andis ilma armuta pihta, ka kõige suuremaille kirjanihkudele. Tema õpetas oma lugijakonda mõtlema ja seegi oli ju palju.

Wähä aega enne Kalewala ilmunist läkitas Lönnrot selle Rootsi keelde ümber pandud 9da laulu Runebergi kätte. Runeberg trükkis selle kohe oma lehes ära ja kirjutas, ju selle järele wõida arwata, et Soome kirjandus Iliase ja Odyssee wäärilise

waranduse saanud. Türgmisel aastal ilmus Morgonbladis weel mitu muud Kalewalaft ümber pandud laulu ja muud kirjutust, muude hulgas ka Castrénilt, mis Soome efiwanemate elust ja olust jutustawad. Kõik Kalewala laulud oliwad õrnalt ja hellalt ümber pandud. Ümberpaneku kohta ütles Runeberg ise: „Seda kaunist laulu Rootsi keelde käändes on mu südames feesama tunne olnud kui lillesid maast üles kaewades ja teise paika istutades.“

Helsingis asudes kirjutas Runeberg Saarijärwe mälestused üles. Nii sündiswad kaks kena luuletust „Hirwenampujat“ ja „Hanna.“ Esimene on oma kujud Saarijärwe talupoegade, teine aga waikeft kirikumõisa elust wõtnud.

1833 nõudis Runeberg eneselle Greeka keele profesjori abilise kohta, mis sell korral parajalt saada oli. Ehk ta küll wäga hästi selle ameti peale kõlbas, ei annetud seda ometi mitte temale, waid teisele. Selle asemel määrati teda aga hiljem Porwoo kooliõpetajaks. Alma kauema järelemõtlemiseta wõttis ta koha wasta ja asus Helsingist Porwoo elama.

Sagedaste on küsitud, kas Porwoo minel Runebergile kirjatoode tegemiseks mitte

lahjuks pole olnud. Väga mitmed on arwanud, et ta Helsingis palju enam oleks wõinud kirjandust kaswatada, kus ta õpetatud meeste seas wõis elada. Lugu terasemalt tähele pannes peab ometi tunnistama, et ta töö Helsingis waewalt suurem oleks olnud. Võimalik on, et ta sugugi nii palju ei oleks kirjutanud kui Porwoos. Mitmesugused poliitilised tülid ja riidud oleksiwad tema tööd finni pannud ja aega ära wiitnud. Porwoos oli ta kõigest karest kaugel ja wõis rahulikult tööd teha. Ta õpetatud meeste juures ja seas ei tarwitanud tema palju sugugi olla. Tema oli ju nagu metsahallikas, mis nimelt iseenesest woolab ja teiste käest mitte ei tarwitse abi saama minna. Õpetatud mehed ei oleks Runebergile ülepea midagi abi wõinud anda.

Kus ja kui Runeberg koolmeistri tööde kõrwas iial mahti leidis, tegi ta kirjatööd. 1841 ilmusiwad tema Madeshda ja Tõulu õhtu, 1843 uus wihk luuletusi ja 1844 Kuningas Sjalar.

1848 awaldas Runeberg selle luuletuse, mis teda kõige kuulsamaks on teinud. See uus kirjatöö oli Wänrikki Stoolin tarinat. Mitmes vähemas luuletuses ja laulus oli ta Soome ilu ja loodust fuju-

tanud, Hirweambujates, Hannas ja Tõulu õhtus Soome rahwa rahulist elamist; Wänricki Stoolin tarinates aga maalib ta aega filmade ette, kus sõja waner Soome pinnal sõitis ja nälg ning häda rahwast piinas. Riisugusid kujusid oli temalt juba ennegi ilmunud, nagu 1835 Pilwe wend ja 1836 Sureja sõjamees, aga kõige elawamalt ja kaunimalt sündis see ometi Wänricki Stoolin tarinate kogus, kuhu eelnime-
tatud luuletusedki kuuluvad.

Kahetümme aastase õpetuse aja järele Porwoos lahkus Runeberg 1857 koolmeistri ametist. Nüüd wast wõis ta ilma takis-
tamata tööd teha. Ta ta tegigi seda nii hästi ilmalikul kui waimulikul wäljal. Wiim-
selle oli ta juba 1853 oma kandliga astu-
uud, kui teda selle toimekonna sekka waliti, kes Rootsi keelelisele rahwalle uue laulu-
raamatu pidi muretsema. Kui 1858 töö
walmis sai, leiti seal Runebergi julest 61 laulu. Kudas nimetatud, ei lahkunud ta
waimulikul wäljal käimise pärast ilmalikult. 1860 ilmus teine wiisk Wänricki Stoolin
tarinaid, 1862 naljaline näitemäng „Ei
wõi“ ja 1863 suur kurblik näitemäng
„Salami kuningad“, mis wana Greeka elu
kujutab.

Kõigi nende kirjade läbi, nimelt aga Wänricki Stoolin tarinate läbi oli Runeberg kõigel Põhja ja Kesk-Euroopa maal kuulsaks saanud. Tema kirjatöid tõlgiti lühikesel ajaga Norra, Daani, Saksa, Inglise, Prantsuse, Wene ja muude keelde.

Soome keelde on Runebergi Rootsi keeles kirjutatud luuletusi mõnda korda ümber pandud. Esimesi katseid, mis hästi õnnistatiwad, tegi prof. A. Ahlqwist Runebergi Idyll och Epigramm nimeliste jalmidega. 1845 soomendas ja trükkis Lönnrot Suomi kirjas mitmed wähemad laulud. Siis ilmus Perho haud Sawo = Karjala osakonna toimetatud Lugemistes Soome rahwa heaks, Kostjanderi soomendatud Hirweambujad 1855 Suomis, 1860 Nadeshda Kiljanderi käe läbi, hiljem weel Kuningas Sjalar ja Salami kuningad. Uuemal ajal on Paawo Cajander Runebergi toodeid hakanud soomendama ja A. Genes Hirweambujad uueste ümber pannud. Wänricki Stoolin tarinat on mitme käe läbi Soome keelde käänatud; tähtsamad ümberpanejad on P. Cajander, S. Krohn, K. Suomalainen, B. F. Godenhjelm, Tuokko ja Slöör. Muud lüürilised laulud on G. Awellan soomendanud.

Meie Gesti keeles ei tunneta siia maale Runebergist nii palju kui midagi. Minult ühe lühifese laulu on G. R. Linnutaja oma lauludes avaldanud. Hiljuti on ometi weel Kulnew ilmunud ja paar wähemat luulelist tööd. See on kõik, mis Gestlas- tel Runebergi toodetest tuttaw. Neg oleks ammugi käes Runebergi luuletusi Gesti keeldegi käända.

Ümberpanekud teistesje keeltesje ei ole aga ainufene auu, mis Runebergile antud. Nagu enne tähendatud, sai ta oma Perho haua eest Rootsi akadeemialt vähema auu- hinna. 1840 saatis seesama akadeemia temale suure kuldauuraha, ilma et Rune- berg mingisugust luuletust auuhinna saami- seks sisse oleks jaatnud. Kui Rootsis 1844 Dskar kuningas auujärje peale astus, saatis see temale Põhja ordeni ja kuningas Kaarel XV. hiljem teise tähtsa ordeni. Niisama läkitas Daani kuningas Dannebroggi ordeni.

Kõige suuremat auu sai Runeberg 1851 Rootsis käies. Murulaewa juures sadamas oli määratu rahwa hulk teda wasta wõt- mas. Tukholma tähtsamad laulikud rutta- siwad tema juurde teda meistriks nimetades. Grahw Sandels tõi temale oma ema poe- lest wäga kalli kuldsoormuse tänutunnistuseks

selle eest, et Rüneberg noore grahwi isale oma lauludes igawese mälestuse samba ehitanud. Spetajad, kes sell ajal parajalt pealinnas koosolekut pidasivad, walmistasivad temale suured pidud. Rüninas Dskar kutsus ta enese juurde ja jutustas temaga nagu wana sõbraga. Rünina kõnelemise ajal Rünebergiga ruttas kroonprints Gustaw suure tuhinaga tuppa Rünebergi juurde. Tema oli maal mõisas kuulda saanud, et Rüneberg Rünina juurde minna ja oli ilma aja wiitmata sedamaid linna tagasi kihutanud, et suurt laulikut näha. Hiljem käis kroonprints si palwe peale Rüneberg weel kroonprints juures, kus mõlemad nagu wanad sõbrad lõbusaste aega wiitsivad.

Ka Bene walitus tunnistas Rünebergi wasta oma auupakkumist üles. 1840 määrati temale aastas 1000 rbl. panko. Pea selle järele kui Rünebergile Rootsi Põhja orden läkitati, sai Rüneberg profesjori arwunime ja 1855 Anna ordeni. Kui keiser Aleksander II. esimest korda Soomes käis, kutsus ta Rünebergi enese juurde, kõneles temaga wäga lahkest ja määras tema kabe wanema poja kaswatuseks suure summa raha.

Kiisama avaldas Soome rahvas mitmel wiisil Runebergi wasta oma auu-
tunnistust. Pietarsaarlastel kinkiswad selle
hoone, kus Runeberg lapsepõlwes asunud
ja 1808 a. ohwitserid kui ka surnud ohwitse-
rite järeltuljad Runebergi 50 aastaseks
sündimise päewaks toreda kujudega ja fir-
jadega kaunistatud hõbekannu. Ta 1858
anti temale rahwa poolt korraga 18,000
rbl., mis sell kombel korjati, et lauluraama-
tute eest rohkem hinda makseti.

Koolmeistri ametist lahti wõttes elas
Runeberg talwe Porwoos, juul aga Kroogs-
nääsis umbes 10 penikoormat Porwoost
kaugel mere rannal waikest elu ja tegi fir-
jatööd, kuni teda 19. (7.) Detsembri kuu
päewal 1863 metsas jahi peal halwati.
Ta langes wõimatumalt lume peale maha,
aga õnneks oli poeg kaasas, kes ta koju
tagasi aitas. Kord korralt kofus ta jälle,
kuid ta töowõim ja jõud oli ära. 6. Mai
kuu päewal 1877 kutsus surm tema siit
ilmast ära. Tema maeti Porwoo kiriku-
aeda, kuhu matusepäewaks inimesi ligidalt
ja kaugelt tuhanded kofku oli tulnud temale
wiimast auustust näitama.

Kuid hiljemalgi ajalgi taheti temale
weel auu üles tunnistada. Warsti pärast

furma hakati üleüldiselt Runebergi mälestuse samba tarwis raha korjama. Lühikese ajaga tuli tarwitataw rahajumina kokku, mis eest siis kaunis auusammas telliti. See on juba Helsingisse jõudnud ja saab pea igapähe filma ees awalikult näha olema.

Maatame lõpeks weel üleüldlikult Runebergi ja tema elu peale.

Ehk Runeberg küll Soome keeles midagi ei ole kirjutanud ega hästi Soome keelt ei osanud, oli ta ometi läbi ja läbi Soomlane. Snellman ütles tema kohta: „Runeberg kujutas meile meie maa elu ja olu nii kauniste, et meil oli, nagu ei oleks me enne seda midagi oma maa kaunidusest teadnud. Aga tema asutas ka meie maale inimesi, niisugusid, et me waewalt usaldasime neis tunda luud Soome rahwa luust, liha Soome rahwa lihast. Niisugune see Saarijärwe talupoeg, kes mehiselt halla wasta wõitleb, lootes Jumala peale, kes kasku annab, käsib naist: pane pool osa puukoort leiba sisse ja anna järele jäänud iwad rohkem puudust kannatanud naabrille; niisugused need sõjamehed, kes maad kaitse des oma were selle kasteks ära walawad,

teadmata, et neile wahwate meeste nimi antakse, täites aga tundliiselt oma kohut, minnes sõja wäljale nagu muud igapäewaselle toimetusele.

Need luuletused aga, kelle esine meie isamaa, need wõidawad kõigi meie armastuse eneste poole. Neis tuli suur Soome laulik Soome suureks õpetajaks. Ei keegi muu Soomlane mõista neid õieti, kui ta neis kujutab, mis hinge wõimud minewaid sugupõlwi ülewel pidanud, kui ta neisse usaldades tulewiku lootuse peale näitab. — Rootsi keelel kujutas tema oma luuletused. Soomlased on neid üksnes ümber pandud näul saanud lugeda. Aga kui täieste Soome hinge ei ole igamees neis näinud walitsewat. Ja nimelt Soome rahwas mõistku seda ära, kui suure aseme päris Soome inimesed, olud ja mõtted neis luuletustes saanud. Mift see on tulnud? Ei muust kui lauliku suurest südame armastusest Soome maa kohta!"

Isamaa ja rahwas, need oliwad ained, mis tema suuremas jaus luuletustes nii hellade ja kaunide wärwidega kujutas. Selgeste näitas ta kätte, kui õnnis ja armast on isamaale ja isamaa eest elada ja kui tarwis, isamaa ja rahwa kasuks surra.

Kes neid isamaalisi kujusid filmade ees näeb, peab tahtku ehk tahtmata, waimustust nende kohta südames tundma, peab mõtlema hakama, kas ta nõnda elanud, kudas isamaa kasu seda nõuab. Mitte walju walitseja seaduse kombel „sina pead“ sõnaga ei nõua tema, ei, kaunil kandli keelte helinal puistab ta oma mõtteid wälja. Nii wõimetumad ja wäetumad kui tema abilised ka pealt näha, jaksawad nad ometi enam korda jaata kui raudne käsk: iseenesest wajub nende heli hinge ja kihutab teda isamaa ja rahwuse armastusele. Need on nagu süütawad sädemed, mis tulewõimu tuleasemelt kaugele kannawad ja nii pisukesed kui on, ometi palju wõiwad teha.

Täie arwu saab ometi isamaa, kui laulik teda meile isade tõsijeks maaks, Soome rahwa maaks filma ette maalib, rahwa maaks, mida see waewaga ja werrega on ostnud ja pitkal kannatuse ajal eneselle jäädawaks asupaigaks teinud tõe teenistuses. Ta koguni uue tähenduse saab siis luuletus, kui ta jutustab werewalamisest isamaa eest, uue tähenduse saab Runeberg praegusele ja tulewalle põlwelle, kui ta sõja wäljalt ja Perho hauast rahwate meeste hulgas wälja toob, kes rahwalle meelde tuletawad:

„Mõtlege, kelle lapsed te olete.“ Ja jälle uued kujud astuvad ette ja sunnivad rahwa poega hüüdma: „Minagi olen Soomlane ja maa, kus ma asun, on isamaa, on Soomi!“ Wähä luuletajaid on maailmas, kes oma luuletustele niisugust wõimu ja wäge sisse walanud ja neid nii waimustawaks teinud isamaa wäljal kui Runeberg oma luuletusi.

Oma tööd ega teenistust luuletuse põllul ei pidanud Runeberg suureks.eldakse, et ta korra lausunud: „Laulik on igapäewane talupoja wiul, aga kui Issand seda mängida wõtab, siis kõlab ta õige Kremona wiuli healel.“ Tema tunnistas ennast kõrgema wõimu tööriistaks, kelle sunnil ja abil tema üksnes seda awalikult kandliga kuulutas, mida Soome rahwas oli mõtelnud ja tunnud. Ja ennast kaunide eeskujude, Greeka ja Soome rahwalaulude külge liites on tema sügawamal sunnil igaweste noori õisi närtsimata lillekimbuks ja pärjaks kokku pununud ning sellega nagu kuningliku krooniga Soome rahwa pead ehitanud.

Luusaamine oli Runebergil alati wasta meelt ja ta hoidis ennast selle eest kõrwale nii palju kui wõis. Wähä käis ta sellepärast niisugustes paikades, kus tall seda oli karta. Hea meelega nägi ta selle ase-

mel mõraid enese juures. Kuid raste oli suuremal hulgal tema luulelist waimu ja luulelisi kõnesid mõista; wäha oli neid, kes kõigist tema mõtetest aru said. Tema kõneles wäga kujukisest. Nii ütles ta korra neitsi Maria kaju waadates: „Niisugusid wäikseid õnnistatud inglid lendab igas paigas meie ümber; kõik elu on neid täis. Paulik istub neid püüdnud ja wahest puutub keegi tema õnge, aga igapäewane inimene ei näe neid iialgi!“

Luuletamise kõrwal oli Runebergi armsam töö kalapüüdmine ja jahikäimine noorest põlwest kuni wana eani. Mõlemas oli ta märka osaw. Harwa peasis lind ehk loom, keda ta kätte tahtis saada, tema käest ära. Ei olnud tall püssi kae pärast, siis wõttis ta kiwi appi. Nii nägi ta Helsingi dotsendina kala püüdes ranna lähedal korra mõra, tundmata linnu. Sedamaid jaatis ta poisi, kes tall kaasas oli, umbes wersta maa pealt püssi tooma. Selle aja sees ruttas ta ifka lähemale hoolega lindu silmas pidades. Korraga sai ta aru, et see teda näinud ja rannast ära hakkas ujuma. Sedamaid wõttis ta paari parajat kiwi maast, aga jellsamal filmapilgul tõusis lind 30—40 sammu

peal lindu. Runeberg wiskas, kuid kiwi läks linnu lähedalt mööda, Weel teise korra wiskas ta ja lind langes purustatud peaga maha. Seitse aastat hiljem juhtus sarnane lugu. Koolmeistrina oli ta juul 1838 maal koolisid üle waatamas ja katsumas. Sawolinnast tulles puutus talle maantee ääres lind silma, niisugune, keda ta enne iial ei olnud näinud. Ta ilmutas prouale oma paha meelt, et tall püssi kaasas ei olnud, kellega linnu maha wõiks lasta ja siis Porwoo looduse teaduse koolmeistrille wiia. Selle aja sees lendas lind tüki maad edasi, aga laskis jälle maantee lähedalle maha. Runeberg pidas hobuse kinni, andis ohjad proua kätte, hüppas maha, wöttis paraja kiwi kätte ja trehwas sellega nõnda lindu, et see sedamaid furnult maha langes.

Kange linnupüüdjagi oli Runeberg. Weel wanas põlwes pidas ta iga fewade linnuwõrgud wäljas. Suuremalt osalt hoidis ta püütud linnud natuke aega kinni, õppis neid tundma ja laskis siis jälle lahti. Täksiwad aga ilmad liig külmaks, siis jättis ta neid nii kauaks enese juurde kinni soemad päewad tuliwad.

Kalapüügil läks Runeberg mõne korra pifa maa peale, kui sealt aga teadis kalu saawat. Ta seal juures oli ta osaw sõudja. Helsingis dotsendi põlwes oli ta linnast tüki maad eemal hea kallapüüdmise paiga leidnud. Sinna sõudis ta tihti. See omanik aga pani tähele, et mõeras mees liig sagedaste tema wees käis püüdmas, ja ei olnud sellega sugugi rahul. Tema pani mehed walwama, et need mõera finni wõtaksiwad, kui see jälle tuli. Harjunud wiisi järele ilmus Runeberg. Kui ta parajalt ametis oli, sõudsiwad finniwõtjad warjult wälja. Runeberg sai ometi warsti aru, mis nõuu mees-
 tel. Nende suurt lootsikut filmates ja oma sõudmise osawuse peale lootes lastis ta nad kaunis lähedalle tulla ja hakkas siis alles eest ära sõudma. Tema kerge wene lendas nagu nool edasi. Kuid wae-
 walt oli ta wäha eest ära jõudnud, kui tall aega küll oli. Ta jäi seisma, pani piipu ja sõudis siis jälle edasi. Pea sei-
 satas ta uueste, pani püssi palge, lastis kajakaid maha, tõi ära, waatas neid ja ruttas siis jälle edasi. Paha meelega pidiwad tagaja-
 jad seda nägema, ja ehk nad küll mitme mehega kõigest jõust sõudsiwad, ei saanud nad oma raske lootsikuga Runebergi kerget wene

ometi mitte kätte. Nii narris Nunebeg neid weel mõnda korda. Viimaks läks tema meelest asi igawaks; ta hakkas karmesti sõudma ja kadus pea meeste silma eest neeme taha ära. Neil ei aidanud muu nõuu kui pidiwad ümber pöörma ja Nunebergi oma teed minna lastma.

Kui enne oleme nimetanud, et Nuneberg looduse teadusest palju lugu ei pidanud, siis ei pea seda mitte nii mõistetama nagu oleks loodus temast foguni wõeras olnud. Ei, tema oli suur looduse sõber ja pani seda hoolega tähele, kuid raamatute seest ei tahtnud ta seda mitte uurida. Looduse elamist harjus ta waatlema ja tundis seda wiimaks mitmest tükist paremini kui mõni looduse uurija. Ta seda õppis ta üksnes määratumast looduse raamatust, mis igale ühele lahti, kes seda aga lugeda tahab. Seda enne oleme tähendanud, kuidas ta lindusid tähele pani. Ta seadis kõõgi akna alla õue foguni laua, kuhu ta iga päew lindudele toitu laskis panna Seal filmas ta nende söömist. Korra juhtus, et üks linnu ema nii tugewaste wasta akent lendas, et ta sedamaid furnuks kukkus. Temal oli lähedal pesa kümne pojaga. Sake arwas, et nii suurt hulka üksi ei jõua toita

ja jättis pojad maha. Runeberg wöttis aga hoolekandmise enese peale, tõi pojad pesast maha ja hakkas neid söötma. Ta hoidis neid nii hellaste, et 8 hinge jäiwad. Iga ööse tõusis ta korra ülesse ja andis neile süüa. Suureks kaswades jäiwad nad nii julgeks, et nad alati inimeste ümber lendasiwad, pea pähä, pea õlade peale, pea mujale maha lastsiwad ja toitu nõudsiwad. Kui sügise kätte jõudis, wõtsiwad nad aega mööda soja maa teekonna ette.

Nii kaswatas Runeberg sagedaste noori linnu poegi suureks. Üks niisugune warblane oli nii suur Runebergi armastaja, et see temale igale poole järele lendas, läks ta jahi pealegi wõi kala püüdma. Iseäranis tundis warblane teda juba kaugele ära, kui Runebergil walge kübar peas oli. Runeberg tarwitas aga wilistada, kui warblast enese juurde tahtis. Oli Runeberg kui kangel, warblane lendas sedamaid ometi nii pea kui wile healt kuulis, tema juurde.

Sagedaste kaswatas Runeberg noori hiire poegigi ja muid wäiksid loomi. Et tema loomufestele, nimelt hiirikestele, wiga ei tehtaks, sidus ta neile märgi kaela, kellest neid ära tunti. Wiimaste aastate sees pani

Runeberg talwel afna kärpse loomu tähele. Sine küll, tema oskas seda nii palju õpetada, et kärbes tema kutsumist mõistis. Tema tarwitas aga käega wibutada ja sõrmedega napsatada, nii oli kärbis kohe tema juures. Võime söömäl oli see temal alati seltsimeheks. Ta pani siis paari piiska piima ja mõne tera peenikest suhkurt kärbselle laua peale ja harjunud wiisi järele tuli see iga korra rooga maitsema. Kui kärbes mõne korra tulemata jäi, teadis Runeberg, et see mõnesse muude tuppa oli sattunud; ta ei saanud enne rahu, kui tüdruk kärbse kinni püüdnud ja lauale toonud.

Nii tegi talle head meelt näha, et kõik suured kui pisukesed tema seltsis rõõmu tundsiwad ja nii töiwad tema noore põlwe ajawiited temale rõõmustust weel wanaski põlwes. Niisuguse suure looduse elu tähelepanemise läbi sai ta selle elawa ja sügawa soomuse, mis ta kirjades asub. Tema loodusest laenatud fujud on seepärast lihtsad, selged ja seletawat asja enam walgustawad kui pikemad seletused. Ta tema oma hell ja õrn süda, mis armastuses kees, see wast on kõigile õige elu sisse walanud ja neid nii kauniks teinud kui nad waewalt paremad wõiwad olla. Kõik need tõstawad

teda kõrgemalle kui mõnda muud 19 aastajada meest.

Kunebergi eluloost, tööst ning tähtsusest annavad otsust järgmised kirjad, kelle nõjal eelseisawgi kirjutus walmistatud: J. Krohni Maiden ja Merien takaa 1865, Strömborgi Muistoonkirjoituksia J. E. Kunebergin elämäferrasta; Soukahainen; A. Meurmani kirjutus G. Lönnroti albumis j. n. e.

Elias Lönntrot.

Greeka rahvas, kes endisel ajal tarkuse ja kunsti poolest kõige kuulsam maailmas oli ja kelle hariduse järke me praegugi küllalt ei jõua imestleda, on oma elutee maa peal ära käinud, on rahwaste liigist kadunud. Kuid nende nimi elab täna päew kõigi haritud inimeste suus ja nende kuulsa lauliku Homeruse laulud Odyssee ja Ilias on meie päiwil weel kõigile haritud inimestele uurimiseks ja jääwad edaspidigi. Ei oleks Greeka rahvas muud midagi teinud kui üksnes ülemal nimetatud Homeruse laulud ehk eeposed ilmale saatnud, juba oleks sestki küll olnud nende nime unustamata ja suremata tegemiseks. Need on tähtsaks waranduse auguks iga rahwa teaduse meestele ja hariduse otsijatele.

Wähä on teisi rahwaid maailmas, kes oma eepostega Greeka rahwa ja Homeruse kõrwa wõiwad astuda. Nende wähäde hulgas

aga, kes seda võivad teha, on Eesti rahwas ja Eesti laste suguwennad Soomlased. Nii väikesed kui nad muudu ka on, võivad nad kes tükis ometi julgeste mitmest suurest rahwast ette astuda. Eesti laste Kalewipoeg ja Soomlaste Kalewala on Eesti lasti ja Soomlasti üle maailma kuulsaaks teinud. Kreuzwald on Kalewipojaga ja Lönnrot oma Kalewalaga oma rahwalle igawese mälestuse samba püsti pannud, kelle peale kõik maailma rahwas lugupidamisega waatawad. Nemad on üles näidanud ja maailma ette kannud, mis kaunist waimuwarandust rahwas võib sünnitada, rahwas, kes sugugi weel kõrgelle hariduse järjele ei ole jõudnud. Selle õnne osaliseks saiwad Eesti lased enam kui 25, Soomlased aga ligi 50 aasta eest. Pea võib Soome rahwas Kalewala kuldpidupäewa pidada; ta võib rõõmuga aga praegugi weel selle mehe peale waadata, kes temale tema sügawad waranduse hallitad awanud ja sealt kulda, hõbedat ja kallid kiva päewawalgelle toonud. Selle mehe elulugu ja tema tööd tahame siin oma lugijatele jutustada.

Elias Lönnrot sündis 9. Aprilli (28. Märtsi) kuu päewal 1802 Paikkari

talus Karjalohja kihelkonnas Sammati
 kabelikonnas Uudenmaa ja Turu lääni
 raja lähedal. Wõeras teekäija, kes Soome
 olu ega juuri mehi lähemalt ei tunne, ei
 jääks küll wist silmapilguks seisma ja talu
 ja tema ümberkaudusid paiku vaatama.
 Tema meelest oleks wäike järw, kelle rannal

Elias Lönnrot,

jünd. 9. Aprillil 1802.

talu seisab, niisamasugune nagu tuhanded
 muud Soome järwed, ja puud ja wäljad
 talu ümber nagu muud puud ja wäljad.
 Kuid Soomlaselle, kes oma maa olu tunneb,
 on see talu oma ümberkauduste kohtadega
 ütlemata kallis, sest ta teab, et siin Soome

suurem mees on sündinud ja oma nooruse aastad elanud.

Lõnnroti isa oli küla rätsepp Fredrik Zuhan Lõnnrot; ema nimi oli Ulrika Anti tütar. Wanemad olivad küll kehvad, aga siiski katsusiwad nad noort Eliast enam koolitada kui sell ajal teisi talulapsi koolitati. Tammissaare wäikeste laste koolis sai pojake esimest õpetust. Ses koolis oli aga õpetuse keel Rootsi keel. Sell ajal ei olnud weel Soome keelelisi koolisid; sellepärast pidiwad kõik, kes õppida tahtsivad, enne Rootsi keelt õppima, et õppides edasi wõiksid peaseda. Seda pidi Lõnnrotki tegema. Aga see ei olnud kerge töö. Lõnnrotille oli wõeras keel wäga raske ja ta ei tahtnud ega tahtnud seda kätte saada. Kui ta Tammissaare kooli läbi oli teinud ja Turu kõrgemasse kooli püüdis peaseda, mõistis ta weel nii wäha Rootsi keelt, et peaaegu läbi pidi kukkuma. Aga usinus, mis kõik wõidab, wõitis sellegi takistuse, mis Rootsi keel Lõnnrotille tegi. Pea aga tuli uus takistus ja see oli palju pahem, nii paha, et see teda kooli sundis jumalaga jätma. See uus takistus oli wanemate kehwas. Poeg tarwitas kooliraha, aga isal seda ei olnud. 1818 ei aidanud pojalt sellepärast enam

muu nõuu kui pidi koju tagasi minema. Kurw oli noore Lõnnroti süda selle üle küll, aga mis wõis selle wasta parata.

Sell ajal oli Karjalohja õpetajal abiline, kelle nimi Lõnnqwist oli. Sellega oli noor Lõnnrot tuttawaks saanud ja käis tihti tema juures, laskis teda eneselle mitme asja poolest õpetust anda ja wõttis tema käest raamatuid lugeda. Lõnnroti kange püüd oli nii palju õppida kui iganes wõimalik. Hästi ei tahtnud õpetus ega õppimine maal mitmesuguste takistuste pärast ometi edasi minna. Lõnnqwisti nõuu peale läks sellepärast Lõnnrot heade inimeste juurde abi paluma, et jälle kooli wõiks peajeda. Lõnnrot tegi, mis wõis. Umberrändamist ja palumist heade inimeste juures lõpetades oli ta kuus tündrit ruffid kokku saanud. See oli küll wähe, aga ei ta pannud sest midagi tähele. Türgmisel sügisel läks ta oma wäikse warandusega Porwoo gümnaasiumi. Poole aasta pärast oli aga tema tagawara jälle lõpenud ja ta pidi uueste koolist lahkuma.

Selle korra ei läinud ta ometi enam ija koju tagasi. Suureks õnneks sai ta eneselle koha. Hämeenlinna apteeker oli just sellamal jala Porwoo kooli walitsusele kirju-

tanud ja järele kuulanud, kas teegi kooli-
poiss apteekriks ei tahaks õppida. Baewalt
sai Lõnnrot seda kuulda, kui ta kohe walmis
oli kohta wasta wõtma, sest wara ja raha
puuduse pärast pidi ta ju muidugi õppimist
koolis lõpetama. Koolitajad andsiwad temale
head tunnistkirjad kaasa, sest et ta alati
usin ja tähelepanija olnud. Nii jõudis ta
siis Porwoost Hämeenlinna, kuhu kuueks
aastaks pidi jääma.

Lugu näitas, nagu oleks Lõnnrot nüüd
jäädawalt koolist wäljas. Siiski ei olnud
nii. Tema oli kehwise koolis aega kasulikul
wiisil õppinud tarwitama ega jätnud nüüdki
õppimist järele. Usinaste ja hooljaste toi-
metas ta kõik tööd ära, mis talle ametis
teha oli ja pruukis siis üle jäänud ja puhka-
mise aega õppimiseks. Iseäranis agaraste
uuris ta Ladina ja Greeka keelt, taimede
tundmist ja rehendamist. Käagitakse, et ta
peale muude Ladina-Soome keelelise sõna-
raamatu otsast otsani pähä õppinud. Nii
kulus kolm aastat aega ära, kuni wiimaks
õnnelik juhtumine teda jälle edasi aitas.

Ühel päewal tuli linna tohter apteeki.
Tema hakkas nalja pärast apteegi õpilastega
Ladina keelt kõnelema. Teised õpilased ei
mõistnud midagi; üksi Lõnnrot andis selged

ja kohased wastused. Tohter tegi imeks pannes juured silmad. Tema ei olnud sugugi uskunud, et apteegi õpilasel nii palju mõistust. Lõnnrotist lähemaid teadusi nõudes jai ta kuulda, et jell suur himu olla oma õppimist jätkata, ja wõttis sellepärast nõuuks temale abi anda ja teda ülikooli aidata.

Palju usinamini kui enne hakkas nüüd Lõnnrot õppima ja oli juba mõne kuu pärast nii kaugel, et Turusse wõis minna ja seal ülikoolis üliõpilaseks saamise eksami teha. See läks tall hästi korda ja nii peasis ta 10. Oktoobri (29. Septembri) kuu päewal 1822 ülikooli, kus ta tohtri tarkust hakkas uurima.

Mitme waewa ja mitme takistuse järele oli nii Lõnnrotil õnnistanud wiimaks ometi tarkuse hallikalle jõuda, kust ta seda nii palju wõis owata kui süda himustas. Uued töowäljad, uued sihid oliwad nüüd tema ees lahti. Sagedaste oli temale tulewik nagu pime piln wasta waadanud, kui ta püüdmised ja suuremad soowid tühja näitasiwad minewat. Kurwad oliwad need tunnid olnud, mill ta õppimist koolis pooleli pidi jätma ja koolist lahkuma. Seda suurem oli nüüd teadu pärast tema rõõm; kõik

need takistused olivad wõidetud ja ta wõis südame soowi järele õppida.

Kuid kerge ei olnud tema elu ülikoolis just mitte. Abi, mis ta aitaja poolt saanud, ei olnud suur. Pea tuli temale uueste puudus kätte. Aga see ei olnud nüüd temale enam nii suur wastane kui enne kooli ajal. Nagu kõik selleaegsed wäesemad üliõpilased, nii waatas temagi, kas ta kodukoolmeistri kohta ei leia. Snn tuli talle appi. Ei ta tarwitanud kaua oodata. Professor Törngren seowis oma lastele parajalt õpetajat. Lõnnrot palus koha eneselle ja saigi.

Professor Törngreni perekonna liikmeks jäi Lõnnrot kauaks ajaks. Laste õpetamisega läks temal wäga palju aega ära, nii et tall oma õppimiseks wähä üle jäi. Siiski ei tulnud sest talle kahju. Ta õppis feltsliku elu kombeid ja seadusi tundma ja kogus eneselle maal, kus suil elati, palju elu teadusi, õppis paremat Soome keelt kui tema kodu räägiti j. n. e.

Tohtri teaduse kõrwal uuris ta kõige aja suure usinusega ja hoolega Soome muinasasju ja wöttis elawalt Soome isamaalistest püüdmistest osa. Su Hämeenlinna apteegis olles oli ta agaraste „Turun

wiikfosanomia⁴ (Turu nädalafõnumeid) lu-
genud, mis sell ajal professor Reinhold
von Becker toimetas. See mees oli tubli
Soome keele tundja ja kirjutas mõnusa
Soome keele õpetuse raamatu. Suurt
keeletundmist näitas ta oma ajaleheski.
Keel oli siin puhas ja selge ja läks
koguni lahku siia maale kirjutatud Soome
keelest. Sellepärast luges Vönnrot, kes
tänapäev üksnes piibli keelt harjunud näge-
ma, seda lehte suure isuga. Miisama
oli ta selleaegsüd paremaid laulusid, nimelt
Tuteini luuletusi elawa tähelepanemisega
lugemud.

Itka armsamaks ja armsamaks läks
Vönnrotil isamaaliste asjade uurimine ja
sai koguni wiimaks tema teiseks õpiaineks.
Kui ta 1827 magistri nime eneselle muret-
ses, kirjutas tema oma wäitekirjagi Soome
muinasteadusest. See ilmus De Wäinä-
möine, priscorum Fennorum numine (Wä-
nade Soomlaste jumalast Wäinämöisest)
nime all jakatsus seni ajani tuntud laulude
waral täielist pilti Wäinämöisest anda.
Kirjast pidi weel teine jagu ilmuma ja oli ju
trükitud, kuid põles, paha lugu küll, Turu
suures tulekahjus weel sellsamal jüggisel ära

Magistriks saades hakkas Vönnrot hool-
samini tohtri teadust uurima. Kolm
aastat hiljem sai ta tohtriteaduse kandida-
tiks ja kaks aastat pärast seda 1832 dok-
toriks. Oma doktori väitekirjagi „Om Fin-
narnes magiska medicin“ (Soomlaste
toherdamisest nõiduse waral), oli Vönnrot mui-
nasaja uurimise väljal kirjutanud, kelles
ta pikemat seletust nõiduse loomu ja kom-
bete üle andis. Kümme aastat hiljem ilmus
see Soome tohtriseltsi toimetuste seas uu-
este, aga täielikumalt.

Wähe ajal oli Vönnrot juba ise rahwa
juust wanawara hakanud korjama. Enne
seda oli sell põllul küll juba tööd tehtud,
kuid wähe. Porthan oli see mees, kes sell
kui mõnel isamaalisel põllul kõige esmalt
hakanud wanu laulusid hoolsamini uurima.
Esimene aga, kes mitme iselaulu wahel
ühendust katsus kätte näidata, oli enne nime-
tatud professor von Becker. Beckeri aja-
lehest sai Vönnrot siis ka iseäralist ära-
tust ja waimustust wanawara korjamiseks.
Oli ta aga korra juba wanawara tundmi-
selle ja uurimisele äratatud, siis sai ta seks
uut tagasihutust Topeliuselt, kes esimene
oli olnud Soome rahwa laulusid suuremas
määras koguma. Esimene wiht neist oli

1822 ilmunud, viies ja viimne mõni kuu pärast Topeliuse surma 1831. Ses kogus oli enam kui 80 jutustuslaulu. Suurem hulk neist oli Wuokkinieme kihelkonnast Wene Karjalast saadud.

Neid endisid korjandusi hoolega uurides oli Lönnrot aru kätte saanud, et wanad jutustuslaulud ühe juure laulu osad on. Seda mõtet oli ta juba oma wäitekirjas awaldanud, aga et seni ajani korjatud laulude arw weel liig wäike oli, ei wõinud ta seda õieti tõendada. Tema peapüüüd oli nüüd materjali korjata ja seda selgeste tõendada. Selle nõuu kordasaatmiseks oli ta ju 1828 esimest korda pikema teekonna rahwa sekkä ette wõtnud ja Häme, Sawo ja Soome Karjala läbi rändanud. Tema waew ei olnud ilma asjata olnud. Hulga oli ta wanu laulusid saanud, palju aga ka wanu sõnu ja mõistatusi, peale selle weel nimetatud maade keelemurretega ennast tutwustanud.

Alasta enne tohtriks saamist oli ta uue teekonna ette wõtnud, Sawo kaudu Kajaani ümberkauduselle maale rändanud ja ennast juba Wene Karjalashe mineku wasta walmistanud, aga wahel ajal oli koolera mässsama hakanud ja Lönnrot koolera tohtriks

nimetatud, mispärast ta siis ettevõtmise pooleli pidi jätma.

Siiiski oli Lõnnrot seni ju hulga wanawara kokku korjanud. Seda oma saaki hakkas ta Topeliusse eesmärgi järele wihkudes wälja andma. Neist wihkudest, kellele ta üleüldise nime „Kantele taikka Suomen kansan sekä wanhoja että nykyisempiä runoja ja lauluja“ (Kannel ehk Soome rahwa wanu ja uuemaid luuletusi ja laule) pani, oli kaks esimest 1829, kolmas 1830 ja neljas 1831 ilmunud. Wiies wihk oli ka juba trüki tarwis walmis kirjutatud, aga jäi trükkimata. Esimesed wihud leidsiwad wähä lugijaid; Lõnnrot oli neist suure rahakahju saanud.

Ulut waimnustust sai Lõnnrot oma püüdmistes, kui Helsingisse 1831 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura asutati. Lõnnrot ise oligi asutajate seas ja sai seltsi esimeseks kirjutajaks. Soome kirjanduse edendamise ja ülendamise oli selle seltsi peasiht ja seda oli Lõnnrotki oma peaülesandeks teinud. Algupäralise Soome kirjanduse loomine oli mõte, mis mõne mehe, iseäranis aga Lõnnroti pöues hakanud põksuma; peale selle tahtis selts aga ka Soome wanawara korjata, kelle kallal Lõnnrot juba palju tööd teinud. Mii

uli siis selts Lõnnrotille tema isamaalistes
ttemõtmistes tuetades appi.

Kaua ei saanud Lõnnrot ometi seltsi seas
tööd teha. Warsti pärast seda kui ta dok-
toriks saanud, määrati ta Rajaanii maa-
konna tohtri asemikuks, mispärast ta siis
Helsingist pidi lahkuma ja kaugelle üksikusse
paika minema. Nüüd aga algas tema
wanawara korjamist õieti. Rajaanii üm-
berkaudu elas rahwa juus rohkestes wana-
wara. See oli just wesi Lõnnroti wesketele.
Weel suurema hoolega kui enne hakkas ta
korjama. Nüüd oli temal ju tugi, kes teda
tema töös tuetas, nüüd oli temal abimees,
kelle waral tema oma korjandusi wõis ilmu-
tada.

Kui Lõnnrot järgmisel aastal Rajaanii
maakonna päristohtriks nimetati, wõttis ta
nõuiks Wene Karjalaske wanawara kor-
jama minna. Oma laulude eeskõnes oli
Lopelius Wene Karjalat suureks wana-
wara hallikaks tunnistanud ja kirjutanud :
„Wäga wähä paiku, ei peaaegu sugugi, on
Soome rannal, kus pärifid ja puhtaid
wana aegsid laulusid leitakse. Uus õpetus,
uus walgus on selle weatuma hämara eest
ära tunginud, kus lauljad ja laulud kõige
paremini edenesiwad. Mida siit weel lei-

tafse, on muistse laulu aja rifutud riismed ja needki uue aja sõnu ja mõtteid täis. Üksi ühes ainsas paigas ja seegi välja pool Soome piiri, on Arhangeeli läänis mõnes kihelkonnas, iseäranis aga Wuoffinieme kihelkonnas weel wanu kombeid ja kangelaste juttusid puhtalt leida. Seal heliseb weel Wäinämöise heal, seal kõlab weel Kantele ja Sampo ja sealt olen minagi oma kõige paremad laulud saanud.⁴ Seal ei olnud Topelius ise küll käinud, waid oma laulu warandust üksnes nende kaupmeeste suust forjanud, kes Wuoffiniemest päritl olivad ja Soome rahwalle talwe ajal oma kaupa käiswad müüa pakkumas. Topelius ei aimanud weel, et neist muinasaja rifutud riismetest pea terve rahwa laul sai. Tema ei wõinud nende forjanduste järele, mis temal oli, weel arwata, et neist lauludest ühe teisega wõrreldes ja kokku seadides midagi täielikku wõiks sündida. Selle mõtte leidja ja tõekstegija oli aga Lönnrot.

Tu ammu oli Lönnrot sinna laulude pärisisamaale minna igatsenud, kellest Topelius rääkinud. Teisel teekonnal oli tall ju nõuu peetud, kuid käsk kutsus tagasi. Müüd aga, kus ta Kajaanis päristohtriks oli, ei pidanud teda keegi enam kinni. Kui

ameti tööd iganes lubasivad, oli ta wanawara korjamas. Neli korda matkas ta Rajaanist Soome ja Wene Karjala raja kihelkondadesse ja wiibis iga korra teel mõnda nädalat. Rahwas wöttis teda, kes ise nii südamelik ja lahke rahwamees oli, igal pool lahkeste wasta ja edendas tema ettewõtet rohkeste. Kuid waewaline oli siiski ta rändamine. Pea pidi ta ratsa sõitma, pea jälle jalgsi läbi soode ja kõrbede kõndima, pea wett mööda wiletsa wenega, pea jälle metsas teeradadel. Pea magas ta lausa taewa all, pea jälle mõnes wiletsas ja lagunud urtsikus. Aga Lõnnrot oli mees, keda seesugune wilets elu tagasi ei kohutauud ega kes sellest tähele ei pannud. Tema suur siht oli tema tagasihutaja. Nii palju Soome muinaslaulusid kokku korjata, et neist midagi täielikku wõiks saada, see mõte ei läinud enam tema peast, selle mõtte tõestegemist oli ta oma palgaks määranud.

Neist teekondadest on Lõnnrot ise kawnist seletust annud, ühel hoobil rahwa eluwisidest ja elukombetest, laulust ja hariduse järjest jutustades. Peale muude kõneleb ta ühest Wuokkinieme kuulsamast laulikust, Arhipa nimelisest wanast taluperemehest Patwajärwe külas umbes nii: „Wanake oli sell

ajal ligi 80 aastat wana. Tema meelepidamine oli siiski weel ütlemata suur. Umbes kaks päewa ja wäha kolmatti andis ta minule laulude kirjutamiseks tubliste tööd. Tema laulis nad heas järjes ette, ilma et midagi suuremat wahet nende wahele oleks jätnud; palju oli neist niisugusid, kui ma weel muilt ei ole saanud ja ma kardan wäga, et ma neid mujalt enam ei saa. Sellepärast olin ma wäga rõõmus, kui olin nõuiks wõtnud tema juurde minna. Kes teab, kas oleksin wanakese teine ford enam elus leidnud. Oleks tema enne mätta alla pugunud, nii oleks temaga suur hull meie wanu laulusid hauda läinud. Wanake sai nagu uut elu, kui ta wahel oma lapse põlwe ajast ja ammu juba surnud isast hakkas jutustama, kellest ta oma laulud oli pärinud. „Kui sell ajal,“ ütles ta, „Capuka ranal noodal olles nooda ääres puhkamine, waata, siis oleks teie seal pidanud olema! Meil oli Capukalane abimeheks, küll tubli laulja, aga isa wasta ta ometi ei saanud. Terwed ööd laulsiwad nemad, aga ei ualgi ühte laulu kaks forda. Wäikjena poisina istusin ma ja kuulasin ja õppisin aega mööda paremad laulud kätte. Palju neist olen ma ära unustanud. Minu poegadest

ei saa pärast minu surma ükski laulikuks, nii kui mina oma isa järel. Wanu laulusid ei peeta enam nii kalliks kui minu lapsesõlmes, mill nad ikka esimesed oliwad, tehti tööd ehk puhati. Selle asemel laulab noor sugu nüüd oma rumalaid laulusid, mida mina huulte peale ei wõtaks. Kui siis keegi, nagu te nüüd teete, oleks laulusid forjanud, ei ta oleks kahe nädalagagi kõik seda jõudnud üles kirjutada, mis minu isa oskas. Nii pajatades tuli wanakesel liigutatud meele pärast pisar silma, ja minulgi oli raske hellatamata tema jutustusi neist häist aegadest kuulda, ehk küll, kudas seesugusel lool ikka juhtub, suur osa wana mehe kiitust tema oma meele kujutuse peale oli põhjendatud. Ei ole weel nii suurt puudust wanadest lauludest kui tema arwas ehk küll tõsi, et nad aega mööda rahwa suust ikka enam ära kaowad.

Nende Põnnroti teekondade forjandused ja saagid oliwad palju suuremad kui ta iial oleks julgenud loota. Tema sai nõnda palju lauluwara, et ta toime wõis hakata panema, mida ta nii mõnda aastat ju oli igatsenud, nimelt seda nii järjestada, et sest midagi terwet sünniks. Su aastal 1834 ilmutas ta Kirjallisuuden Seuralle, et neist

lauludest ehk suurema kangelase laulu ja ab. Väsimata oma saadud wara seletades, wõrreldes ja ühte liites jõudis Lõnnrot wiimaks sihile ja wõis Kirjallisuuden Seuralle 28. Weebruari (16. Weebr.) kuu päewaks suureks rõõmuks ja kõigile Soome maale õnneks oma mitme aastase töö „Kalewala“ nime all käsikirjas kätte saata.

Kui suur ja tähtsas see Lõnnroti kingitus oma rahwalle oli, sest saab see öieti aru, kes selleaegist olu tunneb. Soome kirjandus oli, kui waimulikud raamatud maha arwatakse, alles esimesel idul; see wäike alustus, mida leiti, suuremalt jault alaarwune ja ümber pandud. Müüd selle wasta oli aga äkiste kirjatöö saadud, mis maailma kõige tähtsamate kirjatööde kõrwa wõis astuda ja mida wõeraste maadegi rahwas hakkaswad kiitma, kui see wõerastesse keeltesse ümber pandi. Seesuguse nurgakiwi saamise järele hakkas siis töö Soome kirjanduse põllul uuel edendusel, uuel waimustusel kosuma. Kalewala tõi rahwa kõige kallimad muistse aja mälestused, tema sügawa elutarkuse, tema arwamised looduse sünni kohta, tema luulelised pildid, tema kombed, ehk sõnaga kõige tema wälimise ja sifemise maailma kaunil keelel olewiku ette.

Uus hommiku koitis rahvuslistele püüdmistelle. Imestuse, rõõmu, elu julguse ja usalduse värin käis rahwal läbi südame, kui ta Kalewalas muistsepõlwe walguse ja warju kujud, muistse aja mured ja rõõmud aastasadade unustusest maailma filmade ette nägi toodawat. Ta õppis tundma oma lapsepõlwe aega, mis ammu unustatud, oma elu endisel ajal, oma waimu eksemised ja wõidud. Sell põhjusel ütles siis ka Kirjallisuuden Seura selleaegne esimene professor Pörsén seltsi aastapäewal 16. (4.) Märtsil 1836: „Sooime muinastaulude warandus on selle arwune, et kodumaa kirjandus ainult otsata ennast selle abil ei ole rikastanud, waid teda pea kõiges Eüropas tähele panema hakatud. Ilma hooplemata sobib meil ütelda, et ta nüüd alles oma kättist wälja on peasenud. Nende lauludega wõib Soome meelt ülendawal tundel oma muinasaega õieti mõistma õppida ja niisama tulewast waimulist edenemist. Tema wõib nüüd wast õieti iseenelele öelda: minulgi on ajalugu. Kui Porthan, sest tema nime ei wõi täna nimetamata jätta, kui tema, Soome ajateadu isa, weel elaks, kudas õnnistaks tema küll seda ootamata isamaa wõitu. Tulewikul, ei just mitte kaugejel tule-

wikul on otsust teha, mis lugu neist lauludest pidada, ja ka, mida igaweste meeles peetawa nime õigust Soome kirjanduse ajaloos see mees on teeninud, kelle waewa ja wõimu meil tuleb kiita selle wara kirjutamise ja järjestamise eest."

Lõnnroti suurt töö waewa ei jõudnud selts, kes alles noor ja wara poolest kehwa oli, mitte maksta. Õnneks wõis kiita, et selts töö oma kulu peal trüffi wõis toimetada. Et aga endised rahwalaulud ja wanawara kirjandused liig wähä ostjaid leidnud, ei julgenud selts Kalewala painust (trüffi) suureks teha. Sest ilmus kõigist aga 500 raamatut ja neist sai Lõnnrot 50 tükki eneselle waewapalgaks. Ta tõestegi kulus umbes kaksteistkümmend aastat enne ära kui see wäike Kalewala raamatute arv otja lõpes ja Lõnnrot uut pidi walmistama hakkama.

Kui Lõnnrot ka Kalewalaga oma sihile jõudnud, ei jätnud ta siiski weel rändamist ega wanawara kirjandamist järele. Oma teekondadel oli ta hulga wanu sõnu, mõistatusi ja niisugusid laulusid üles kirjutanud, mis mitte Kalewalasse ei kuulunud. Nende täiendamiseks läks ta sügisel 1836 uueste

teele. Selle korra andis Kirjallisuuden Seura temale juba omalt poolt abi. Soome ja Wene rajal rändas ta kaugelle põhja poole Lapi maani. Kui ta selt pikalt matkalt 1838 aasta algupoolel tagasi tuli, hakkas ta oma rohket saafi järjestama. Dööga walmis saades pani ta need kõik käsikirjaks kokku ja saatis Kirjallisuuden Seura kätte. Nii oli „Kanteletar“ sündinud, mis 1840 ilmus ja kuus sada wiiskümmend kaks lühemat laulu sisaldas. Kanteletare laulud on aiwa teist laadi kui Kalewalas. Su enne oleme tähendanud, et Kalewala laulud jutustawat laadi on. Need kõnelewad mitmesugustest juhtumistest, otsegu oleks ajalugu laulukujusse pandud. Kanteletare lauludes jälle on rahwas ilmutanud oma südame tundeid, rõõmu ja kurbdust. Need on siis enam meieaegsete laulude sarnased, ehk küll nemadki kõik wana, kahetja silbilise Soome laulumööduga on möödunud. Kanteletares on laulusid wanadelle ja noortele, meestele ja naestele, poegadelle ja tütardele, ühe sõnaga: laulusid kõigist elu väljadelt. Eooduse esinedki on elu, tunde ja kõne kingitussega kaunistatud. Metsad ja mäed, puud ja põesad ning loomad jutustawad oma muret ja rõõmu.

Kaks aastat pärast Kanteletäre ilmumist ilmusiwad Kirjallisuuden Seura toimetuste hulgas tema „Suomen kansan sananlaskuja“ (Soome rahwa wanu sõnu). Neid oli ühte kofku enam kui 7000. Nasta hiljem kirjutas ta „Suomen kansan arwoitukfia ynnä 135 Wiron arwoituksen kanssa.“ (Soome rahwa mõistatusi 135 Eesti mõistatusega). Need ilmusiwad Kirjallisuuden Seura läbi 1844; nende arv oli umbes 1700.

Wahel ajal oli Lõnnrot jälle uued pikad matkad ette wõtnud. 1841 — 1842 rändas ta kuulsa M. A. Castréniga üheskoos Soome, Rootsi ja Norra Lapi maad läbi ja käis sellsamal teel ka Arhangeli ja Nunuse läänis ning ulatas Walgjärwe Wepsalastegi juurde.

Kuna ta siia maale põhja mail oli rännanud, pööris ta nüüd sammud lõune poole, see fird wähem wanawara kui keelt uurides. Nastal 1844 oli Eesti ja Liwi maalgi õnn kuulust wanawara korjajat oma pinnal näha. Suuremalt osalt jalgsi nagu ikka kõndis ja käis ta meiegi maal ja kirjutas üles, mida kuulis. Eesti ja Liwi maal olles sai ta mitme selleaegse tähtsa Eesti keele uurijaga kofku. Neile hakkas ta

nüüd Eesti ja Soome keelt ühe teisega
wõrreldes ja nende suure suguluse peale tue-
tades seletama, kui palju kasulikum oleks
sell ajal üleüldiselt pruugitawat wana kirja-
wiisi Eesti keeles maha jätta ja Soome
kirjawiisi, mis palju loomulikum, kirjutama
hakata. Ahrens, Fählmann ja Kreuzwald
paniwad seda nõuu tähele. Mida enam nad
Eesti ja Soome keelt wõrdlesiwad, seda sel-
gemini saiwad nad aru, et Soome kirja-
wiis õigem ja parem. Nad hakkasiwad
Soome kirjawiisi eest sõdima ja seda ise
lord korralt ikka rohkem pruukima. Esiotsa
oli wastaste arw küll määratu suur, aga
aega mööda saiwad nemadki oma eksitusest
aru ja pidiwad järele andma. Nii on siis
Lõnnrot meile meie kirjawiisis nurgakiwi
paigale aidanud panna.

Lõnnroti suurt tähtsust Soome kirjan-
duse kohta oli meiegi maa Sakslaste hul-
gas juba ära tuntud. Nemadki püüdsiwad
suure mehe wasta oma auupakkumist üles
tunnistada. Nii nimetas Tartu Gelehrte
Estnische Gesellschaft 2. Augustil 1844 ja
Tallinna Estländische literärische Gesellschaft
24. Märtsil 1845 kuulsa wana aja uurija
oma auuliikmeks. Gestlased selle wasta, kell
sell ajal weel mingisugust ühenduse paika

ei olnud, ei wõinud Lõnnrotille niisugust auustuse tunnistust mitte pakkuda. Enam kui weerand sada aastat hiljem, kui Eesti Kirjameeste selts asutati, waliti warsti pärast asutust Lõnnrot Eesti seltsi auuliikmeks.

Eesti maalt tagasi minnes pööris ta Ingeri maa poole, kus ta niisama keelt uuris. Alles järgmisel aastal 1845 jõudis ta seft teekonnast Soome tagasi. Tuba Eesti maale tülles oli ta ennast ametist wabaks wõtnud ja pruukis seda wabadust nüüd kuus aastat üksi järke kurni 1850. Kõige selle pika aja tarwitas ta üksnes keele uurimiseks ja kogutud wanawara järjestamiseks.

Kalewala laulusid oli selle aja jooksul nii hästi Lõnnrot ise kui ka palju nooremad mehi hulga uusi juurde korjanud. Lõnnroti wäsimata ja usin waim oli nooremad taga kihutanud ja neid Lõnnroti esimärgi järele sundinud tegema. Iseäranis oli D. G. D. Europaeusel õnnistanud palju uusi laulusid saada. 1845 kewadest kurni 1846 suuni oli ta Soome ja Wene Karjalas rändanud ja suil 1847 ja 1848 niisama Ingeri maal; Iweeri Karjalas-teni ulatades. See lisawarandus oli aega mööda õige suureks kaswanud. Et wahel ajal Kalewala esimene trükk juba otsa

hakkas lõpema, oli hädaste tarwis kuulust rahwalaulu täiendatud näul wälja anda. Selle raske töö wöttis Lõnnrot jälle enese peale. 1849 ilmus siis teine Kalewala painus, peaaegu poole suurem kui esimene. Esimeses oli 32 laulu ehk umbes 12,100 wärssi olnud; uues selle asemel 50 laulu ehk umbes 22,800 wärssi. Wanad laulud oliwad osalt palju täiendatud, osalt ise-lauludeks jaetud. Peale selle oli palju aiwa uusi laulusid juurde tulnud. Nii oli tähtjas jutustus Kullermost peaaegu koguni uus. Selle teised laulud ilmusiwad uues järjestuses. Kõiges ses töös ei olnud Lõnnrot, kudas mitmed wõera maa õpetatud mehed arwawad, omast peast midagi juurde lisanud, waid aga ühelt ja teiselt laulikult saadud laulusid kokku liitnud ja nii rahwalaulu omal waral täiendanud. Üksnes mõnes paigas, kus jutustuse ühendus hädaste nõudis, on ta kahe laulu kokkuliitmiseks sõna ehk kaks juurde sepistanud. Ei ole tema ju rahwa warandust oma tööga tahtnud rikastada, mis läbi ta iialgi selget ja puhast rahwa wanawara ei oleks wõinud pakkuda, waid seda, mis ta rahwalt saanud, nii kudas ta saanud, ühte liita ja ühte sulatada.

Ei ole sellepärast imeks panna, kui pärast kuulsa Soome keele professori M. A. Castréni surma 1852 kõikide silmad Lõnnroti peale waatasiwad ja teda Castréni asemelle Soome keele professoriks soowisiwad. Keegi muu ei olnud Soome kirjanduse kasuks nii palju tööd teinud, keegi muu ei olnud Soome kirjandust nii palju edendanud, keegi muu Soome keelt nii põhjani uurinud kui Lõnnrot.

Üks mees oli ometi, kes tähtsat wana-wara forjajat ja keele uurijat professori ametisje kõlblikku ei arwanud olemat ja see mees oli Lõnnrot ise. Kaugel Kajaanis elades oli tema oma ametiga rahul ega himustanud maailma auu ega uhkust. Tema tegi oma tööd ja tahtis oma ametit nii kaua kinni pidada kui jõud jaksas. Kui ta seal kõrwas wana wiisi rahwalaulusid edasi wõis koguda, siis oli ta soow täidetud, — rohkem ta ei ihaldanud. Nii wäga kui sõbrad ja tuttawad teda palusiwad, et ta professori ametit eneselle nõuaks, ei pannud Lõnnrot nende palwet ometi sugugi tähele.

See nõuu oli kallis. Soome keele jauks oli tubli professor, aga see ei tahtnud ametit wasta wõtta. Keele edenemisele ähwardas suur kahju tulla. Ja mingi nõuu

ei tahtnud abi saata. Lõnnrot jäi oma arwamise sisse kindlaks, et tema professori ametisse ei kõlba. Wiimaks tuli sõpradelle ometi hea nõuu meelde. Mis nad heade sõnadega korda ei wõinud saata, tahtsiwad nad kawaluslega toimetada. Üks Lõnnroti sõber wõttis tallituse oma hooleks. Tema kirjus Lõnnrotile kirja, kelle siju umbes järgmine: „Mis tohter sina ka oled“! Niisugusid mehi kui sina oled, on küllalt ja palju targemaid, kes palju uuema aja teadusi kogunud ja rahwast hõlpsamalt aitawad. Ei sinu toherdamisest pole sellepärast palju enam kasu. Anna see amet parem käest ära. Leiba puiduse pärast ära ometi muretse; Helsingis on just muu koht saada, mis sinule iseäranis kõlbab.“ Lõnnrot mõtles sõbra kirja hoolega läbi ja arwas warsti õigeks, et uuema aja arstid temast targemad on ja nende teadused palju kaugemale ulatawad, nii et tema enam hästi tohtriiks ei kõlba. Et kõik ometi õelnud, tema kõlbada enam professori ametisse, wõttiski Lõnnrot wiimaks nõuuks professori ametit eneselle paluda. Warsti pärast seda, kui see sündinud, nimetati Lõnnrot kõikide rõõmuks 1853 Soome keele ja kirjanduse professoriks.

Professori põlmes algas Lõnnrottil uus tööpõld. Müüd ei olnud temal enam mingisugust takistust ees, mis teda keele ja kirjanduse kasuks oleks keelnud tööd tegemast; tema oli tohtri ameti jumalaga jätnud elas täieste teaduselle, sügavamalt selle sisse tungides ja selle hallikaid uurides, ühel hooil aga ka nooremalt sugu selle leitud hallikatele juhatades. Ja rohkel mõõdul wõttis Soome noor sugu tema õpetusest oja ning kuulas hea meelega tema ettelugemisi. Iseäranis hea meelega ja rohkeste pidas ta neid Kalewala kohta. Ja kes muu oleks küll sündsam olnud Kalewalat seletama kui Lõnnrot, kes seda oma eluaja uurinud. Soome keel ja kirjandus wõis tõeste õnne kiita, et niisuguse mehe oma edendajaks oli saanud. Su warsti ilmus tema julest mõnda uut kirja, nagu „Om det Nordtschudiska språket“ (Wepša keelest), mis professori wäitekirjana 1853 wälja anti, „Ueber den Enare-lappischen Dialekt (Inari-Lapi murdest), „Suomen kaswisto (Soome taimeriik), Kalewala lühem wäljaanne koolide jaoks 1862 j. n. e. Peale selle pani ta weel mitmed tähtsad Rootsi keelelised kirjad Soome keelde ümber.

1860 aastase magistrite ja doktorite pidul anti temale ajaloolis-keeleteaduslise teaduskonna poolest selle teaduskonna auu-
doktori nimi, et nii suurt auustust temale ta tähtsate tööde eest üles tunnistada. Kuid kaua ei olnud ülikoolil ega üliõpijatel õnn
unt auudoktori oma õpetajana näha. Ametisse astudes oli Lõnnrot juba wana mees
olnud. Kui ta 60 aastaseks sai, pidi ta 1862 ametist lahkuma. Nii ei kestnud tema
õpetuse aeg ülikoolis kauem kui ainult 9 aastat. Ometi saatis ta selle lühikese ajaga
rohkem kasu kui mõni muu mitme kümne aastaga.

Palju teisi oleksiwad nüüd oma wiim-
seid elupäiwi rahus puhunud ja kõit suure-
mad tööd nooremate hooleks jätnud. Kuid
nõnda mitte Lõnnrot. Ühte joodu ja
ühel wiisil on ta tööd teinud ja kirjandust
weel rohkemgi kaswatanud kui enne,
sest et tall nüüd enam muude toimetustega
ei olnud aega wiita. Selle poolest anna-
wad kõige paremat tunnistust need tähtsad
kirjatööd, mis hiljemal ajal ilmunud.

Warsti pärast profesjori ametist lahku-
mist hakkas Lõnnrot suurt Soome-Roostsi
keelelist sõnaraamatut kirjutama.
Seitseteistkümmend aastat kestis töö. Kaa-

mat ilmus 14 wihus. Esimese andis Kirjallisuuden Seura 1866, wiimse 1880 wälja. Enam kui kaks tuhat lehekülge on see kirjatöö suur. Tuba see üksi teeks Lönnoti nime igaweste meeles peetawaks, kui ta ka muud midagi ei oleks kirjutanud.

Sellisamal aastal kui suur sõnaraamat täielikult wälja tuli, ilmus ka Lönnoti teine üliwäga tähtsas raamat „Suomen kansan muinaisia loitsurunoja“ (Soome rahwa muistsid nõialaule).

Tu wanast ajast saadik on Soome rahwas nõiduse kunsti poolest tuttau olnud. Põhjamaa loomus ja üksik elu on rahwa meele üliloomulise walda kääändnud. Kõigil looduse esineil arwati oma walitseja olewat. Ei olnud järwe, saart, neeme ega lahte, ei metsa, kõrbe, sood, nõmme ega orgu, ei mäge ega küngast, ei hallikat, oja, jõge ega kõrke, ei puud, rohku ega lille, ei inimest ega muud elawat olemist, kelli mitte oma iseäraline walitseja ei oleks olnud. Weel ja raual, tulel, tuulel ja külmal, weelgi niisugustel olemistel nagu uni ja surm oli oma walitseja. Sõna wõimul arwati neid walitsejaid hädas appi kutsuda wõimat. See pärast leitigi isesõnu ise aja ja isetariiduse jaoks. Kui keegi õiged sõnad tundis,

usuti, et ta imet võib teha. Niisugused sõnade tundjad ehk targad kinnitasivad ise weel, et nad võiksid teha haigeid terveks ja terveid inimesi ja elajaid haigeks, panna inimesed üht teist vihkama ehk armaastama, käända filmad nägema võeraid olemisi ja kõrwad kuulma olemata heali, muuta inimesed pimedaks, pööraseks, abielus riidlasteks, joodikuteks, pillajateks, wargateks, hunditeks, karuteks ehk muuteks elajateks. Ka võiswad nad saata head kosja õnne, soovitada riikade paarid, õnnistada wõi, õlle ja seebitegemist ja kõikjugu perenaese tööd, tuua karja, kalapüüdmise, jahi ja loikuse õnne, sagedaste teisest talustki; neil oli aga wõimus ka seda kõik häwitada ja teise paika saata. Wargad nad paniwad tagasi tooma, mida need oliwad warastanud, ära jooksnud loome koju tulema, andsidwad teadust kadunud asjust, warjasivad karja metselajate eest, kihutasivad ära kahjulised tuuled, saju, rahe ja külma ja sundisivad kohtumõistjaid kohtus oma tahtmise järele kohut mõistma. Neid ja muid imeasju usuti tarkadest ja kuuldi nende eneste suustki.

Kõigest sest näeme, kui wäga mõnesugusel korral nõiasõnu ja laulusid pruugiti ja selle järele wõime ka arwata, kui otsata

suur nende arv oli. Niisugusid nõialaulusid olivad aastate jooksul mitmed Soome agarad mehed korjanud, kõige rohkem aga Lõnnrot ise. Kuu aega pidi ta neid järjestama, nii et nad alles 1880 päewawalgust nägiwad. Suureks on see kogujõudnud, suuremaks kui Kalewala. Wäsimata usinust ja suurt hoolt on see töö tarwitanud, usinust ja hoolt, nagu seda üksnes Lõnnrotil on.

Praegu elab Lõnnrot oma wanaduse päiwi sündimise koha lähedal Sammatis. Seal on tema eneselle wäikse Lammi nimelise maakoha ostnud, mida ta oma kodupaigaks muutnud. Seal ta toimetab praegu uut Kanteletare painust. Kord korralt on selle laulusidki rohkestes juurde korjatud. Lõnnrot on osalt ise juurde korjanud, osalt ka ühe ja teise käest saanud. Uus kirjatoõ saab lootuse järele kaks korda nii suur olema kui esimene. Seda tööd toimetab enam kui 80 aastane wanakene weel juure usinusega.

Lõõme lõpeks weel korra filmad Lõnnroti üleüldise töö peale tagasi.

Lõnnroti töö aeg on Soome keelele ja kirjandusele uueste sündimise ajaks olnud. Enne Lõnnroti ei tunnud ükski nii laialt üksikuid murdeid kui tema. Tema on ühte

sulatanud mõlemad Soome peamurded, Ida
 ja Lääne-Soome murded ja nad mõlemad
 üheks üleüldiseks kirjakeeleks teinud. Tema
 on hoolt kannud, et iga murre eneselle ise-
 kirjandust ei ole hakanud nõudma ja selle
 läbi tööjõudu Soome keele ja kirjanduse
 põllul lõhkuma, ta on hoolt kannud, et
 kaunis kirjakeel elusse tõusis. Kui Soome
 keelt mitmesugusel enne wõeral wäljal hakati
 pruufima, nii teaduslisel kui ühiskonna-
 lisel, siis tarwitati teatawalt otsata palju
 uusi sõnu uutelle käsitlelle. Need puudusi-
 wad aga suuremalt osalt. Palju parem
 lugu ei olnud kirjanduses lausete poolest.
 Kirjakeel oli küll olemas, aga lausete poo-
 lest jagedaste liig Rootsi keele sarnane.
 Arkanud rahwustunde ei wõinud niisuguse
 kõne ja lausewiisiga enam rahul olla, waid
 nõudis puhas, rahwalist keelt, rahwalisi
 kõnekäändusid ja lauseid. Kõik seda on
 jälle Lõnnrot toimetanud. Tema on wõe-
 rad kõnekäänud ja wõerad laused Soome
 keelest wälja heitnud ja kauneid rahwalisi
 asemelle pannud. Ta keele rikastamiseks on
 ta hulga uusi sõnu sepistanud, mis lühi-
 keelse ajaga üleüldlikult pruugitawaks saanud.
 Tema sügaw keeletundmine on temale alati
 teed näidanud, mis tall uut sõna luues

tarwis kääia ja ta on seda teed eefimata edasi käinud. Sfeäranis on taimeriigi uus sõnade warandus tema jepistatud; ka seaduste keelt on tema Palméni seaduste käfiraamatuga 1863 rohkeste rikastanud. Lõnnroti uus, kaunis kirjakeel aga, mis endise kirjanduse keele takistawad ahelad murdis, ilmus kõige esmalt tema osalt rahwa hariduseks, osalt teadusliste uurimiste tarwis kirjutatud ajalehes „Mehiläinen“ (Mesilane), mis 1836—37 ja 1839—40 ilmus, ja hiljem järgmistes kirjades: Muistelmia ihmisten elosta kaikkina aikoina (Meeldetuletused inimeste elust kõigil aegadel) ja Wenäjän historia (Wene maa ajalugu).

Ka päris rahwakirjandust on Lõnnrot mitme algupäralise ja soomendatud kirjaga rikastanud. Kõige tähtsam neist on „Suomalaisen talonpojan kotilääkäri“ (Soome talupoja koduarst), mis 1839 ilmus. Peale selle toimetas ta 1852—53 „Dulun Wiikfosanomia“ (Dulu nädalajõnumeid). Ja hiljemal ajal astus tema koguni waimulikule wäljalegi ja muretses rahwalle hulga uusi waimulikka laulusid. 1863 kutsuti tema lauluraamatu parandamiseks asutatud toimekonna liikmeks. Nagu ikka, nii hakkas tema nüüdki wäsimata meelega ette-

wõtmise kordasaatmiseks tööd tegema. Suurem osa tema tööd jõudis ju enne wihkudes rahwa kätte kui uus lauluraamat wälja anti. Nii ilmus ju 1865 Wanhoja ja uusia wirsiä (Wanu ja uusi laule); 86 wirttä erinäisiä tiloja warten (86 laulu iseäraliste aegade tarwis) 1867; 10 wirttä erinäisiä tiloja warten 1868; 50 wirttä wanhoista arkkiveijuiista (50 laulu wanuist poognalauludest) 1869; 25 wirttä enimmäksi osaksi wanhoista arkkiveijuiista (25 laulu suuremalt osalt wanuist poognalauludest) 1870; 26 haluttua wirttä (26 armastatud laulu) 1870; hiljem weel 43 wirttä sakhalaisesta wirsi-aarteeästä (43 laulu Saksa lauluwarandusest) 1874.

Ugupäralist loomat lauluandi ei ole Lõnnrotil palju olnud, ehk ta Kalewalat kokku pannes küll ütlemata osawat luuletuswõimu üles on tunnistanud. Ugupäralisi luuletusi on tema jellepärast ka wäga wähä kirjutanud. Mis ta kirjutanud, on mööduta. Selle eest on ta tubli soomendaja olnud. „Suomi“ raamatus 1845 on mitmed tema ümber pandud lüürilised laulud, nende seas mitmed Runebergi omadki. Sessamas ajakirjas 1855 on ka laul

Odysseusest, mis Odysseuse wastawõtmist Saiaklaste saarel jutustab; mõnda katket Iliasest on ta oma Muistelmia sisse pu-
 rinud.

Politilistest tülidest ega riidudest ei ole Lõnnrot üleüldse kõige vähemutki osa wõt-
 nud; tema on waike, rahulise töötegija
 ametiga rahul olnud. Seesugune rahuline
 elu ei ole ometi mingisugusest hoolimata
 ega kartlikust meelest tulnud. Ses toi-
 mekonnas näituseks, mis otjust pidi andma
 Soome keele pruukimise kohta ameti keelena,
 kui ka Porthani auusamba püstipanemise
 kõnes on ta ilma mingisuguse kartuseta
 kuulutanud, misugune tubli Soome mehe
 süda tall rinnas tuksub. Ja nõndasama
 on ta seda sagedaste Suomalaisen Kirjalli-
 suuden Seura esimehena teinud, kelle ametis
 ta 1854—63 oli ja kelle auuesimehe
 nime ta sest saadik kannab.

Rahuline töö teaduse ja kirjanduse
 põllul, see on Lõnnroti kõige armsam töö
 elu aja olnud. Ja seda tööd on ta kõige
 elu ilma aja wiitmata teinud ja teeb
 praegugi weel. Wara hommiku on ta
 juba ametis ja õhtu hilja istub ta ikka
 weel töö juures. Tuleb keegi wõeras ta
 juurde, siis leiab ta teda alati tööl olemat ja

waewalt on wõeras uksest wälja läinud, kui Lõnnroti sulg jälle usinaSte mööda paberit edasi lendab. Tema suure usinuse poolest annab järgmine lugugi kaunist tunnistust. Wilja ikalduse ja nälja ajal saatis Soome walitsus 1857 Lõnnroti maale rahwalle õpetust andma, kudas põdrasammaltest leiba peab tehtama. See amet ei oleks küll õiguse pärast Lõnnrotille sobinud, kell suuremad tööd teha oliwad, kuid tõe pärast sobis ta temale ometi kõige paremini, sest nii hästi kui tema ei tunnud keegi rahwast ega tema tarwitusi. Lõnnrot täitis hoollaste oma ülesannet ja õpetas rahwast nii palju kui wõis. Aga nii pea kui ta abi ei tarwitatud, oli see filmapilgukski, kas leibade abjulasfmise ehk küpsmise ajal, nii seisid Lõnnrotil juba sulg peus ja ta kirjutas oma taimeriihi, mis tall kell filmapilgul parajalt käes oli tehtawal. Nõudis aga keegi abi, nii wiskas Lõnnrot sule käest ja oli sedamaid walmis aitama.

Kõik oma eluaegist suurt tööd ja waewa ei pea Lõnnrot ise miiski. Kui teda mõne korra kiidetakse, wastab ta sagedaste nii, et ta midagi tähtsat asja ei ole toimetanud. „Ma olen aga Soome maal risti rästi rännanud ja rahwa suust wanu laulusid

korjanud, kuid seda oleks mõni muu niisama hästi võinud teha kui mina". Nõnda kõneleb wanake iseenesest. Ja et talle auu pakutakse tema tähtsate tegude ja tööde eest, seda ei taha ta sugugi. Seda on ta mõnda korda üles tunnistanud. Kui Lõnnrot Helsingi professoriks oli määratud, valmistatiwad üliõpilased selle tähtsa juhtumise ja sündmuse pärast oma rõõmu avalduseks ja auu tunnistuseks kuulsalle keele uurijalle ja wanawara korjajalle kena pidu ja palusiwad Lõnnroti sest osa wõtma. Lõnnrot ei arwanud üliõpilastel midagi iseäralikku ees olewat ja ilmus. Smestledes jäi ta aga seisma, kui ta pidusaali astus ja seal pidu toredust ja määratud piduwõeraste hulka nägi. Kuid kawa ei võinud ta seistada ega waadata; filmapilguga oli ta selle otsuse teinud, et see liig oli. Ümber waadates puutus talle kõrwast seinu üks filma. Silma aja wiitmata ruttas ta sinna ja katjus sealt teisest tuast läbi õue peafeda ja koju põgeneda. Üliõpilased saiwad siiski seda maid auupõlgaja nõuust aru ja kargasiwad järele. Nooremad jalad oliwad wäledamad; põgeneja ei olnud weel kuigi kaugele jõunud kui tagaajajad ta oma kuuksi saiwad. Ja ei nüüd peasmist ega lahtilasfmiist

polnud. Kartes, et pidu peremees uueste ära põgeneb, tõstsiwad tagaajajad ta walju hurraa hüüdmisega ülesse, hoidsiwad mitmekümne käega finni ja wiisiwad hõisates pidusaali tagasi, kus nad teda enam eneste wahelt ei lasknud.

Siljemal ajal on Lõnnrot rõõmupidudel ettewaatlikum olnud ja suurt auusaamist põlates ennast neist aegsaste eemal hoidnud. Nii oli näituseks lugu Suomalaisen Kirjalijunnan Seura 50 aastase piduga 1881. Lõnnrot arwas ette ära, et temale seal auu- esimehena suurt auustust pakutakse ja matkas sellepärast aegsaste ära kaugelle põhja maale Kajaani. Kuid Kajaanis ei olnud ta süda rahul. Kuulda saades, et pidu mitte üksi Helsingis ei peeta, waid ka mujal linnades, ruttas ta Kajaanist warsti jälle edasi mitukümmend wersta kaugelle maale. — Ei puudunud palju, oleks Lõnnrot niisama sügust tükki oma 80 aastase sündimise päewa pühitsemiselgi teinud, mis 17. (5.) Aprillil 1882 pidulikult kõigel Soome maal peeti, iseäranis toredal kombel aga Helsingis, kus üliõpilased üliõpilashoones wäga kauni pidu walmistasiwad. Lõnnrot teadis ära, et waewalt paika leida, kus pidu ei peeta ja kust teda

Kätte ei saada ja wöttis sellepärast nõuiks üliõpilaste pidule minna, kuhu teda iseäranis jüdamelikult palutud. Kuid wähä aega enne pidu sai wanake kange kõha, mis teda kottu wäljaminemast keelas. Ette ära nähes, et tema kõha pidu walmistajate poolt ei usuta, waid ilma asjata waban-
duseks peetakse ja ühel hoobil arwatakse, et ta nüüd jälle niisama auu eest ennast eemalle tahab hoida nagu enne, ning teda wägise pidule wiiaксе, ei teadnud Lõnnrot muud nõuu kui tohtri juurde minna ja eneselle tunnistust anda lasta, kelle järele tohtri poolest temale mitte luba ei antud kottu wälja minna. Selle tunnistuskirja saatis ta päew enne pidu piduwalmistajate kätte. Pidupäewal oli ometi kõha vähem. Kartes, et ehk üliõpilased temale siiski järele tulewad ja wägise piidule wiiwad, mis läbi tema terwiselle ehk kahju oleks wõinud tulla, wöttis Lõnnrot wiimaks ometi nõuiks pidule minna ja ilmus seal kõigi teiste koosolejate suureks rõõmuks.

Niisama wähä nagu auu armastab Lõnnrot ka uhkust. Eihtriided seljas, jalgsi, sagedaste palju jalu on ta omad pikad teekonnad ära käinud. Ei ükski wõeras inimene poleks wõinud arwata, et niisugune

mees kuulus keeleuurija ja wanawara kor-
 jaja. Sagedaste juhtus talle sell kombel
 rändamisel mõnda nalja. Nii istus ta
 Karjalas korra tee ääres toimetades, kui
 kohtumõistja temast mööda sõitis. Wõerasi,
 tundmata lihtmeest tähele pannes tõusis
 kohtumehe südames mõte, et see ehk mõni
 hulguis wõi kelin wõiks olla. Sedamaid
 peetas ta hobuse kinni ja hakkas küsima,
 mis mees wõeras olla, kust tulla, kuhu
 minna j. n. e. Lõnnrot andis küsijalle
 wastust, kuid see ei näidanud wastustega
 aiwa rahul olevat. Si aidanud, Lõnnrot
 pidi wiimaks, tahtku ehk tahtmata, kohtu-
 mehe kõrwa wanfrisse istuma ja edasi
 sõitma, et asi üle saaks kuulatud, misjugune
 hulguis tema on. Sunnaks ei kestnud sõit
 kaua. Kiriku juurde jõudes ja õpetajaga
 kokku saades, kes Lõnnroti tundis, tuli asi
 wälja, et kinni wõetud hulguis keegi muu
 ei olnud kui Elias Lõnnrot.

Teine kena nali juhtus Lõnnrotille
 Kuopios. Pika aja pärast Kuopiosse jõudes
 läks ta üht wana tuttawat waatama ja
 teretama. Maja teenritest ei tundud keegi
 teda, ka proua mitte. Lõnnrot küsis, kas
 peremees kodu ja kas wõimalik temaga kokku
 saada. Proua arwas wõera reisiwõile olewat

ja kästis kõõgis oodata; herra magada praegu lõune und. Lõnnrot ei lausunud sest sõnagi, kes ta on, waid sammus kõõki ja ootas seal rahulijeste. Wiimaks tõusis herra ülesse ja läks kõõki vaatama, kes seal ootas. Määratu suur oli proua imestlemine, kui herra wõeralle kaela ümber hakkas ja ütles: „Miks sa armas sõber siin kõõgis istud ega tulnud tuppa!“ — „Mis minul siin häda oli,“ kostis Lõnnrot; „on ju kõõgis ometi soe ja hea küll!“

Kui Lõnnrot talwe ajal teed käis ja lumest waba jääd leidis, siis pani ta uisud jalga ja ruttas nendega edasi. Ülepea on ta kange uisuaajaja. Kõneldakse, et ta korra Kajaanist jõuluks uisku ajades Wesilahelle tulnud, peale selle weel kaks paari uiskufid jõulukingiks seljas. Kui üliõpilased teda esimest korda profesori ametis ühel hommikul lauluga unest üles läksiwad äratama, leidsiwad nad ta juba õuest, uisud jalas ja kepp käes, walmis wälja minema.

Tahetakse kedagi rahwameheks nimetada, siis on täie õigusega Lõnnrot seda nime iga pidi ära teeninud nii hästi oma kirjadega kui eluga. Ei ükski pole enne ega pärast nii sügawasse rahwa põue jaksanud tungida ega sealt kõige kallimat

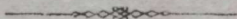
warandust kofku korjata, ei ükski rahwa sisemisest ega wälimisest elamisest nii elawal kombel osa wõtta, ei ükski ennast nõnda muuta nagu oleks ta täieste kõige waesema saunifugi jarnane, kellega tall kõneleda. Ei ole siis ime, et ta nimetamist kuuldes iga Soomlane südame põhjas armastuse ja auustuse tunded tunneb liikumat. Iga üks, kelle majas ehk urtsikuski ta käinud, ütleb rõõmsa meelega tema nime kuuldes: „Meilgi on see hea tohter, see suur professor käinud!“

Kudas Lõnnrot rahwast, tema mõtteid ja tema elu tunneb, seda tunnistab weel järgminegi lugu. Kui Lõnnrot alles Kaajanis tohter oli, tuli korra mees tema juurde rohtu paluma. Lõnnrot kuulas mehe häda järele ja andis siis tarwilise rohu. Mees sai rohu kätte, hakkas minema, jäi aga ukse äärde weel seisma, nagu oleks tall weel midagi rääkimist. Lõnnrot pani seda tähele ja küsis, mis mehel weel südame peal olla. Kas nende rohtude juurde on aga ka sõnu luetud?“ pahwatas nüüd mees korraga. Mõni muu oleks mehe naerdes tuast wälja ajanud, aga mitte nõnda Lõnnrot. Kauasest rahwa seas elamisest teadis ta, kui sügawaste usk terweks

tegewate sõnade siise mehe südamesse oli juurdunud ja et ta ilma lugemata rohust mingisugust abi ei looda ega seda sugugi ei pruugi. Sellepärast wastas ta siis mehele rahulikult: „Si mina iga tilgakse pärast hakka sõnu lugema; mina wõtan terve naela rohtu korraga kätte ja luen rohule siis sõnad peale!“ Mees jäi uskuma, mis tohter ütles, wõttis rohu ja läks tänades uksest wälja.

Nii on Lõnnrot rahwaga elanud ja elab praegugi weel rahwaga rahwa seas suurt ja kallist warandust kaugete aegade põuest olewikul päewawalgelle tuues, rahwa seas kõige paremast hallikast ikka uueste oowates. Enam kui elu on armastus, enam kui armastus on surm isamaa eest, ütleb Runeberg, aga weel enam kui surm isamaa eest on ometi elamine tema kasuks, niisugune elamine nagu seda on elanud Lõnnrot oma elu hommikust elu õhtuni, ilma et fordagi sell teel oleks kõifunud, ilma et fordagi ennast oleks eksitada lasknud. Kunni tussub Soomlase süda, kunni leiawad haridus ja õpetus maad, nii kaua on Soomes kui ka mujal õpetatud maailmas auu sees peetaw Elias Lõnnrot.

Teadust ja seletust Lõnnroti elu poolest annawad järgmised Soome keelelised kirjad, kelle nõjal eel seisawgi kirjutus walmistatud: J. Krohni Maiden ja Merien tafaa 1864; Soome historialise seltsi wälja antud Biografinen nimikirja, 6 wihk; Länsisuomalais-osakonna toimetatud Penni-kirjasto, XVI; E. G. Palméni Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran wiisikymmenwuotinen toimi ja suomalaisuuden edistys; Elias Lõnnroti albumi mitmed kirjutused j. n. e.

Schnakenburgi Cesti Rahwa-Biblioteek:

- Nr. 1. Raudse näufattega mees.
Nr. 2. Raabakad ehk kuld ei anna rahu.
Nr. 3. Jisraeli mehe tütar.
Nr. 4. Mererööwliste saar.
Nr. 5. Kaarlo Suomalaise Novellad ehk uudisjutud.
Nr. 6. Ühesjas Cesti jututooja.
Nr. 7. Joosep Haideni elulugu.
Nr. 8. Kümnes Cesti jututooja.
Nr. 9. Wallensteini surm.
Nr. 10. Hudsoni jõe ääres.
Nr. 11. Kändaja Kaljumägestikus.
Nr. 12. Guajana metsades.
Nr. 13. Maarja ja Gewa.
Nr. 14. Lahtine aken.
Nr. 15. Esiwanemate warandus.
Nr. 16. Kariin.
Nr. 17. Kaljajutud.
Nr. 18. Tähtjad mehed. Esimene anne.
Nr. 19. Masepa.
Nr. 20. Tähtjad mehed. Teine anne.
Nr. 21. Endise põlwe pärandus.
Nr. 22. Tähtjad mehed. Kolmas anne.
Nr. 23. Dr. Fählmanni kirjad.
Nr. 24. O. W. Masfingi kirjad.

Iga raamat maksab 20 kop.